ЛІТАРАТУРНАЯ БЕЛАРУСЬ

Выпуск №1 (77) (студзень)

www.lit-bel.org www. novychas. info

Культурна-асветніцкі праект Грамадскага аб'яднання «Саюз беларускіх пісьменнікаў» і «Новага часу»

Анонс

КНІГАСФЕРА

ПРЫДУМАНА ПІСЬМЕННІКАМІ

ДЗЕСЯЦЬ ІДЭЙ, ЯКІЯ З'ЯВІЛІСЯ Ў КНІГАХ, І ТОЛЬКІ ПОТЫМ БЫЛІ РЭАЛІЗАВАНЫ Ў ЖЫЦЦІ

У свеце існуе шэраг рэчаў, якія перш былі апісаны ў кнігах — створаны-выдуманы пісьменнікамі, і толькі потым з'явіліся ў рэальным жыцці. Вось пералік найбольш вядомай дзясяткі «літаратурных адкрыццяў»:

Схема «адмывання грошай»

На думку novosti-literatury.ru, такая геніяльная злачынная схема была ўпершыню ўжыта ў «Мёртвых душах» Мікалая Гогаля. Галоўны герой паэмы Павел Іванавіч Чычыкаў, скупляючы «не існыя па факце» душы, але зафіксаваныя на паперы, паклаў аснову сучаснай практыцы «левых» замоў падрадным фірмам, калі па той жа схеме аплата робіцца за працу, выкананую толькі па дакументах.

Падводная лодка

Ў 1869 годзе ў кнізе «20 000 лье пад вадой» Жуль Верн апісаў новы тып транспарту — падводную лодку. У тыя часы ідэя «глыбіннага карабля» толькі зараджалася, і яго «Наўтылус» стаў увасабленнем тэхнічнага прагрэсу. Гэта імя здабыло папулярнасць, а Верна сталі зваць «бацькам падводных лодак». І цяпер у гонар «Наўтылуса» называюць кампутары, электронныя прыборы, касмічныя апараты, а таксама рок-гурты, рэстараны, гатэлі, спартовыя клубы і інш.

Дэдуктыўны і іншыя метады раскрыцця злачынстваў

У сваіх апавяданнях пра Шэрлака Холмса Артур Конан Дойль апісаў многія метады крыміналістыкі, якія на час публікацыі кнігі яшчэ былі невядомыя паліцыі. Напрыклад — такія метады вышуку, як збор недакуркаў і попелу цыгарэт, ідэнтыфікацыя пішучых машынак і разглядванне ў лупу слядоў на месцы здарэння. У далейшым паліцыянты ўзялі на ўзбраенне і іншыя метады «вялікага» Холмса.

Ідэя звышчалавека

Ідэю «звышчалавека» ў творы «Так казаў Заратустра» пазначыў нямецкі філосаф Фрыдрых Ніцшэ. Паводле гэтай ідэі, людзі былі не «вянком тварэння», а толькі правадырамі да вышэйшай расы звышлюдзей. Гэтая думка ў далейшым актыўна выкарыстоўвалася Адольфам Гітлерам, які ствараў фашысцкую філасофію, паводле якой падобнай вышэйшай расай з'яўлялася арыйская.

Атамная бомба

Аўтарства дадзенага словазлучэння належыць ангельскаму пісьменніку-фантасту Герберту Уэлсу. Упершыню яно з'явілася на старонках яго навукова-фантастычнага рамана «Вызвалены свет», апублікаванага ў 1914 годзе. І гэта — за дваццаць гадоў да таго, як муж і жонка Жоліо-Кюры распавялі Французскай акадэміі навук пра атрыманне радыяцыйных атамаў фосфару. Досвед лёг у аснову вынаходства атамнай бомбы, упершыню ўжытай напрыканцы Другой сусветнай вайны ў 1945 годзе.

Мабільны тэлефон і слухаўкі-«кропелькі»

Цяпер яны (навушнікі) з'яўляюцца паўсядзённым прадметам жыцця любога падлетка, а таксама і іхніх бацькоў. Слухаўкі-«кропелькі» ў выглядзе ідэі з'явіліся ў вядомай кнізе фантаста Рэя Брэдберы — «451 градус па Фарэнгейце». У раздзеле згаданага рамана «Агмень і саламандра» пісьменнік так апісаў сучасны гаджэт: «У вушах у яе шчыльна ўстаўлены мініяцюрныя «Ракавінкі», малюсенькія, з напарстак, радыёпрымачы-ўтулкі, і электронны акіян гукаў — музыка і галасы, музыка і галасы — хвалямі абмывае берагі яе бяссоннага мозга». Раман быў напісаны ў 1950 годзе, а апублікаваны ў 1953-м; да «галаўных мікрафонаў» — слухавак-навушнікаў нашага часу было вельмі далёка.

Ну а магчымасць гаварыць па тэлефоне ў грамадскім транспарце першым з беларусаў (і не толькі) убачылася Рыгору Барадуліну — калі той спазняўся і ў кватэры падымаў слухаўку гарадскога тэлефана, дык запэўніваў: «Хутка буду. Я ўжо з тралейбуса гавару…». А быў толькі пачатак «безмабільных» 1960-х…

Байцоўскі клуб

У знакамітым «Байцоўскім клубе» Чака Паланіка аднайменная арганізацыя становіцца месцам, дзе з дапамогай сумленнай бойкі людзі могуць выплюхнуць свае эмоцыі. Ідэя падобнага клуба аказалася настолькі запатрабаванай, што пасля экранізацыі твора ў многіх гарадах свету з'явіліся яго падпольныя аналагі. Нямала з іх існуе і сёння.

Рэкламная гульня слоў

Віктар Пялевін у «Generation П» упершыню супрацьпаставіў рускі квас папулярнай кока-коле, у выніку чаго нарадзіўся новы брэнд «Никола» са слоганам «Не кола для Николы!». Затым такая марка квасу сапраўды з'явілася на прылаўках крам. А яшчэ раней падобным чынам «літаратурны брэнд» Аляксея Дударава «Белыя росы» (згадайма вядомы фільм па сцэнарыю беларускага аўтара) пачаў «пераліваць» алкагольнай прадукцыяй у бутэлькі.

«Шахматная сістэма»

У рамане «Поўдзень, XXII стагоддзе» братоў Стругацкіх згадваецца метад, які дазваляў зняць «копіі» мозгу і пабудаваць яго матэматычную мадэль. Ён называўся… сістэма «Каспара-Карпава». Дзіўна тое, што аповесць была апублікавана ў 1962 годзе, калі шахматысту Анатолю Карпаву было толькі 11 гадоў, а Гары Каспараў наогул яшчэ не нарадзіўся.

Легальныя лахатроны

Аўтары «Аскетскай Расіі» Арцём Сенатараў і Алег Логвінаў у сваёй кнізе апісалі звычайныя аўтаматы папаўнення рахунку мабільных тэлефонаў, якія прапанавалі арыгінальную паслугу. Пасля занясення сродкаў, на экране прылады з'яўлялася прапанова згуляць у гульню «цот-лішка». У выпадку выйгрышу, занесеная сума падвойвалася, пройгрыш прыводзіў да страты ўсіх грошай. Рызыкоўныя гульцы «спускалі» ўсе грошы. Ідэя «ўкаранення» такіх аўтаматаў абмяркоўвалася ў рэчаіснасці, але з-за заканадаўчага абмежавання ігральнага бізнэсу ў Расіі пакуль не прыжылася.

ПАЛІЦА

КАРАТКЕВІЧ У ВЯЛІКАБРЫТАНІІ

Брытанскае выдавецтва «Glagoslav Publications» выдала ў перакладзе на ангельскую мову Мэры Мінц аповесць Уладзіміра Караткевіча «Дзікае паляванне караля Стаха».

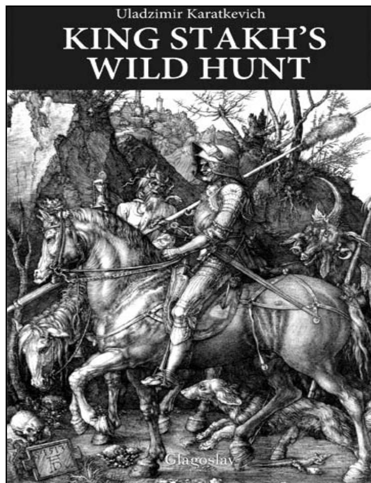

«Аповесць класіка беларускай прыгодніцкай прозы — гэта містычны трылер на гістарычным фоне, — гаворыцца ў анатацыі кнігі на сайце выдавецтва. — З першых старонак чытач занураецца ў атмасферу цёмнага страху перад непазбежным. Яму не спатрэбіцца шмат часу, каб пачаць з трывогай суправаджаць Беларэцкага на балотах у сустрэчах з дзіўнымі асобамі, якія аказваюцца вар'ятамі ці напалоханымі або хаваюць нешта важнае, а часам і проста няшчаснымі».

Адзначаецца, што канва аповесці «ўключае і асабістую тэму сумных разважанняў аўтара пра лёс нацыі».

Як паведамляецца на сайце выдавецтва «Glagoslav Publications», кніга выдадзеная ў мяккім і цвёрдым пераплётах, ёсць таксама магчымасць купіць яе ў электронным выглядзе. Цана выдання ў цвёрдай вокладцы складае 25,5 фунтаў, у мяккай — 18,8 фунта, у электронным выглядзе — 9,95 фунта.

ПрайдзіСвет

САЛІДАРНАСЦЬ

СВЯТЫ БЕЗ ВОЛІ

Прайшлі Калядныя і навагоднія святы. На жаль, не ўсе правялі іх у коле родных і блізкіх. Як і два беларускія літаратары, сябры Саюза беларускіх пісьменнікаў Алесь Бяляцкі і Павал Севярынец (які 30 снежня адзначыў дзень нараджэння).

Вязню Бабруйскай калоніі Алесю Бяляцкаму падрыхтавалі падарункі: радыё «Свабода» — кнігу Валера Каліноўскага «Справа Бяляцкага», канал «Белсат» — фільм пра дзейнасць «Вясны» (з падарункамі літаратар і праваабаронца азнаёміцца не змог). Цэнтральная постаць стужкі — Алесь Бяляцкі. Ён прысутнічае на архіўных здымках і кадрах кінахронікі, але ў фільме няма выказванняў самога Алеся, акрамя апошняга слова ў судовай зале. І ўсё ж ён звяртаецца да гледача — вуснамі сваёй жонкі, якая распавядае, чаму Алесь абраў у жыцці беларускі шлях, чаму заняўся абаронай людзей ад посткамуністычных улад, як паступова абвыкаў да думкі, што і сам стане ахвярай рэпрэсій, як жыў з усведамленнем непазбежнасці гэтага.

Палітвязню Паўлу Севярынцу, верніку праваслаўнай царквы, які адбывае тэрмін на «хіміі», было дазволена памаліцца ў царкве. Астатні расклад застаўся без зменаў, паведаміў «Свабодзе» Павал Севярынец: «Новы год і Нараджэнне Хрыстова сустракаў у камендатуры. Але на Раство адпускалі ў царкву, меў магчымасць быць на службе. Ну, а далей — 22.00, адбой і ніякіх, як кажуць, «паслабленняў» у гэтыя дні для «хімікаў» не робяць. Таму свята даволі сціплае — «хімія» ёсць «хімія». Але цягам дня запаліш свечку, памолішся і — свята. Свята ёсць свята»...

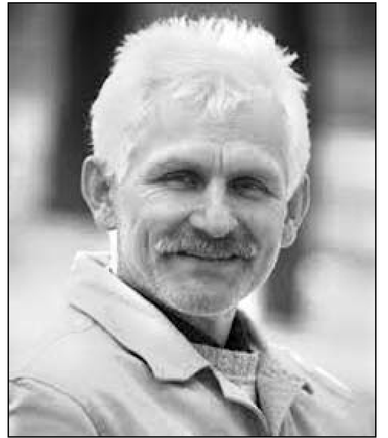
Алесь Бяляцкі

Павал Севярынец

КОНКУРС

ЧАРГОВЫ «ЭКСЛІБРЫС»

ГА «Саюз беларускіх пісьменнікаў» і Беларускі ПЭН-цэнтр з 1 студзеня 2013 года абвясцілі пра пачатак прыёму твораў на Конкурс маладых пісьменнікаў «Экслібрыс» імя Янкі Маўра. У 2013 годзе споўніцца 130 гадоў з дня нараджэння вядомага дзіцячага пісьменніка. А таму сёлета тэмай конкурса (які праводзіцца з 2011 года) абраная дзіцячая літаратура.

Да разгляду конкурснага журы будуць прымацца творы для дзяцей у наступных жанрах: проза (апавяданні, казкі і г.д.), паэзія (вершы, байкі і г.д.), п'есы, тэксты песняў, коміксы, а таксама пераклады замежных дзіцячых твораў на беларускую мову.

Асаблівая ўвага будзе нададзеная:

- творам для падлеткаў;
- творам, у якіх апісаны цікавы сучасны вобраз героя/гераіні;
- творам з надзвычай арыгінальным сюжэтам;
- творам у незвычайных для беларускай літаратуры жанрах: комікс, графічны раман і г.д.;
- творам, якія пераасэнсоўваюць сюжэты і герояў класічных дзіцячых твораў.

Узяць удзел у конкурсе могуць пісьменнікі, літаратурныя крытыкі і перакладчыкі, не старэйшыя за 40 гадоў.

Журы конкурса: Алена Масла, Людміла Рублеўская, Алесь Пашкевіч, Пятро Васючэнка, Серж Мінскевіч.

Тэксты на конкурс можна дасылаць да 1 жніўня 2013 на адрас sbp@lit-bel.org, пазначыўшы тэмай ліста «Конкурс». У лісце мусіць быць інфармацыя пра імя, прозвішча, дату нараджэння ўдзельніка/ў, іх кантактныя нумары тэлефонаў і e-mail.

Па выніках літаратурнага конкурса пройдзе вечарына ўзнагароджання, творы пераможцаў будуць надрукаваныя ў часопісе «Дзеяслоў» і дадатку «Літаратурная Беларусь», а іх самых запросяць на літаратурны пленэр. Найлепшыя творы, дасланыя на конкурс, могуць выйсці асобнай кнігай.

Прэсавая служба СБП

ПРЭМІІ

ДЗМІТРЫ ПЛАКС УГАНАРАВАНЫ ШВЕДСКАЙ АКАДЭМІЯЙ

Беларускі пісьменнік і перакладчык Дзмітры Плакс атрымаў узнагароду ад Шведскай акадэміі. Прэмія ў памеры 40000 шведскіх крон (каля $6000) яму прысуджаная за падтрымку шведскай культуры за мяжой.

У каментары для БелаПАН Дзмітры Плакс адзначыў: «Гэту прэмію далі не за нейкі асобны твор, які я пераклаў, а за шматгадовую працу на ніве беларуска-шведскай культуры, за ўсё тое, што было мной зроблена для азнаямлення беларусаў са шведскай мовай, літаратурай, культурай. Вядома, прыемна атрымліваць такую прэмію, як і любую іншую. Але быць узнагароджаным Шведскай акадэміяй прыемна асабліва, бо акадэмія мае мэтай і задачай падтрымку мовы і літаратуры». На пытанне, на што плануе пісьменнік выдаткаваць атрыманыя грошы, ён адказаў: «Першае, што павінен купіць, гэта новы кампутар: мой якраз надаўна паляцеў, таму гэтыя грошы вельмі дарэчы. Напярэдзе святы, таму ёсць куды выдаткаваць грошы».

Дзмітры Плакс стала жыве ў Стакгольме ўжо амаль дваццаць гадоў. За гэты час добра вывучыў шведскую мову ды неаднаразова перакладаў вядомых шведскіх аўтараў на беларускую мову. У яго перакладзе выйшла, да напрыкладу, кніга «Пэпі Доўгаяпанчоха» Астрыд Ліндгрэн, а зборнік паэзіі культавай шведскай аўтаркі Катарыны Фростэнсан па-беларуску быў адзначаны ў спісе намінантаў на прэмію часопіса «ПрайдзіСвет» за лепшую перакладную кнігу 2011 года.

Але спадар Плакс не толькі папулярызуе шведскую літаратуру за мяжой. Ён шмат перакладае беларускіх пісьменнікаў на шведскую мову. Дзякуючы яму ў Швецыі выйшлі дзве кнігі Барыса Пятровіча — «Фрэскі» і «Плошча», паэтычны зборнік Андрэя Хадановіча «Вольныя вершы». На шведскім радыё прагучаў зроблены Дз. Плаксам спектакль паводле аповесці Васіля Быкава «Афганец» (пераклад Нільса Хакансана). Цяпер рыхтуецца кніга Уладзіміра Някляева «Вяртанне Веры». У шведскай перыёдыцы рэгулярна з'яўляюцца творы іншых беларускіх аўтараў у перакладах спадара Плакса. Ён — аўтар арыгінальнай беларускамоўнай кнігі «Трыццаць тэкстаў».

Як стваральнік і нязменны кіраўнік беларускай службы «Радыё Швецыя» (2004–2009), літаратар шмат зрабіў дзеля пашырэння беларускай прасторы ў скандынаўскіх краінах і шведскай — на радзіме. Цяпер ён піша п'есы ды прадусіруе на «Радыё Швецыя» спектаклі пра знакавых асобаў розных краінаў свету. 14 лютага ў гэтым радыё-тэатры прагучыць ягоная п'еса пра Алеся Бяляцкага.

ЛЮТАЎСКІЯ ЮБІЛЯРЫ

У наступным месяцы адзначаюць юбілеі сябры Саюза беларускіх пісьменнікаў:

03.02.1948 — Вячаслаў Іванавіч Зайцаў (Адам Выгодскі)
05.02.1948 — Фелікс Барысавіч Баторын
10.02.1943 — Міхаіл Аляксандравіч Тычына
12.02.1973 — Віталія Мікалаеўна Новікава (Багун)
13.02.1973 — Андрэй Валер'евіч Хадановіч
17.02.1928 — Уладзімір Максімавіч Дамашэвіч
18.02.1963 — Сяргей Анатольевіч Барысавец
18.02.1948 — Міхаіл Канстанцінавіч Міраловіч
20.02.1968 — Юрый Іванавіч Залоска
20.02.1928 — Мікалай Рыгоравіч Цялічка
20.02.1933 — Міхаіл Серафімовіч Шушкевіч
21.02.1938 — Ізяслаў Рыгоравіч Катляроў

Жадаем усім радасці, натхнення і дабрабыту!

ПРЭМІЯ ГЕДРОЙЦА

У студзені быў абвешчаны лонг-ліст літаратурнай прэміі імя Ежы Гедройца. У спіс трапіла дванаццаць кніг.

Сёлета на прэмію былі вылучаныя 43 кнігі, сярод якіх ёсць і раманы, і зборнікі нон-фікшн літаратуры.

У выніку лонг-ліст выглядае так:

- Сяргей Балахонаў, «Зямля пад крыламі Фенікса»
- Альгерд Бахарэвіч, «Гамбургскі рахунак Бахарэвіча»
- Адам Глобус, «Сказы»
- Алена Брава, «Рай даўно перанаселены»
- Паліна Качаткова, «Матылі»
- Уладзімір Някляеў, «Аўтамат з газіроўкай з сіропам і без»
- Андрэй Пакроўскі, «Як я перастаў верыць у Дзеда Мароза»
- Алесь Пашкевіч, «Сімъ Побѣдиши»
- Людміла Рублеўская, «Авантуры Пранціша. Вырвіча, шкаляра і шпега»
- Юры Станкевіч, «Шал»
- Уладзімір Сціпан, «Адна капейка»
- Андрэй Федарэнка, «Ланцуг»

Літаратурная прэмія Гедройца заснаваная ў 2011 годзе, яе памер складае 105 мільёнаў рублёў.

Прэмія прысуджаецца штогод за найлепшую кнігу, якая была выдадзеная (у папяровым або электронным варыянтах) на беларускай мове ў жанрах «мастацкая проза», «эсэістыка».

Намінаванне праходзіць у тры этапы. Спачатку абвяшчаецца лонг-ліст прэміі (12 пазіцый), за ім — шорт-ліст (6 пазіцый).

Абвяшчэнне і ўшанаванне пераможцаў адбываецца 3 сакавіка 2013 году, у Міжнародны дзень пісьменніка. Сярод узнагародаў — магчымасць выдаць кнігу ў Польшчы, літаратурныя стыпендыі і запрашэнні ў еўрапейскія дамы творчасці.

ПАРТРЭТ

«ЛЮБІЦЕ ПАЭТАЎ, ЛЮБІЦЕ…»

Алесь ЖУК

З Рыгорам Семашкевічам пазнаёміцца мы былі проста асуджаны: я паступіў ва ўніверсітэт у тысяча дзевяцьсот шэсцьдзясят шостым годзе, а ў шэсцьдзясят сёмым Семашкевіч пасля свайго дырэктарства ў вясковай школе стаў аспірантам.

Рыгор Семашкевіч. 1968 г.

Знаёмства адбылося на пасяджэнні Лойкавага «Узлёту», куды мяне прывёў Юрка Голуб. Аб'яднанне было паэтычным, і я хадзіў на яго пасяджанні проста за кампанію. Вось там я і ўбачыў худзенькага акулярчыка, ніяк не падобнага на аспіранта, а болей на гэтакіх жа як і мы студэнтаў. Тады мы ўсе былі і маладыя і худыя. Семашкевіч не чытаў свае вершы, а разбіраў вершы ўзлётаўцаў. Ды і паседжанне праводзіў не Лойка, а ён. Семашкевіч ужо быў вядомы і прызнаны паэт, на наступны год у выдавецтве была запланавана яго першая кніга вершаў «Леснічоўка», за якую ён быў прыняты ў Саюз пісьменнікаў.

Пасля паседжання мы завіталі ў пакой у інтэрнаце на Свярдлова, які Семашкевіч дзяліў з Яўгенам Лецкам, таксама аспірантам. Не думалі мы, што гэты пакой стане адметным у нашым жыцці. Пасля таго, як Семашкевіч ажаніўся, месца ў інтэрнаце ён захаваў за сабою. Давялося і мне дажываць апошні год студэнцтва ў тым пакоі, бо пасля паўгадовай перадпэдыпломнай практыкі, у час якой я працаваў настаўнікам у вясковай школе ў Цеплені Уздзенскага раёна, я астаўся без месца ў інтэрнаце. У тым жа пакоі перабываў з намі зіму і Міхась Стральцоў з паламанай нагою. Ён тады перажываў самыя ліхія часіны ў сваім жыцці. У суседнім з намі пакоі жыў і будучы Бацька Рыгоравай вясёлай аповесці. Той рэальны Бацька часам і кампанію дзяліў з намі, не толькі крупнікі варыў.

Але ўсё гэта будзе потым, на прыканцы студэнцтва. А тады пакой быў для нас месцам, дзе мы маглі сабрацца кампаніяй, чытаць і Юркавы, і Рыгоравы вешы, дзяліцца ўражаннямі і прыдзірацца ледзь не да кожнага радка. Нам гэта было цікава. Вершы чыталі па паперы. А ўслых чыталася прачытанае ў зборніках, у часопісах, у газетах. І нашых, беларускіх, і рускіх. І кнігі, і часопісы нам былі даступныя. Тады былі шасцідзясятыя гады, была мода на паэзію. Паслухаць беларускіх паэтаў адвячоркамі людзі збіраліся і ля тэатра Юнага гледача, і ля былога кінатэатра «Навіны дня». Было і такое.

У нас, студэнтаў, літаратурнае жыццё што называецца кіпела. Акрамя Лойкавага «Узлёту» актыўна працавала літаб'яднанне пры «Чырвонай змене,» якім важна кіраваў сам Алесь Сяргеевіч Ставер, а пазней і Валянцін Лукша. Рэгулярна выходзілі літаратурныя старонкі, на якія можна было трапіць не толькі з паэзіяй, але і з прозай. Але і нас, творцаў, назбіралася даволі. Толькі філфак пастаўляў ледзь не тузін паэтаў. На нашым курсе вучыліся Юрка Голуб, Алесь Камароўскі, Іван Станкевіч, Леанід Радкевіч, Іван Клімянкоў, маладзей — Яўгенія Янішчыц, Алесь Разанаў, Віктар Ярац, Яўген Хвалей, а на старэйшых — Мар'ян Дукса, Сяргей Законнікаў, Уладзімір Дзюба, Міхась Губернатараў, Генрых Далідовіч. А яшчэ старэй — Мікола Маляўка, Казімір Камейша, Генадзь Дзмітрыеў, Хведар Чэрня, Эдуард Зубрыцкі… Па памяці ўсіх не магу згадаць, урэшце, калі каго гэта зацікавіць, то перагартайце калектыўныя ўніверсітэцкія зборнікі. Першы «Падарунак» быў выдадзены ў 1958 годзе пад рэдакцыяй Міхася Ларчанкі і з прадмовай Івана Навуменкі. Наступны «Узлёт» у 1965 годзе быў складзены Алегам Лойкам. Пачынаецца ён вершам Рыгора Семашкевіча:

Спакойныя, магутныя дубы,
Крыніца разам з птушкамі
шчабеча,
Прызыўны кліч ласіная трубы
Заве на баравое веча.

Гэта была невялікая фарматам і аб'ёмам кніжачка, затое наступная — у 1967 годзе, — «Натхненне», была выдадзена раскошна, на мелаванай паперы, даволі аб'ёмная. У 1971-м выйдзе анталагічны зборнік «Універсітэт паэтычны», прымеркаваны да 50-годдзя БДУ. Потым будуць яшчэ «Вёсны» ў 1977 годзе — усё з той жа лёгкай рукі Алега Лойкі і дзякуючы яго клопату. Сведчаннем увагі філфакаўскіх выкладчыкаў да літаратурных пачаткоўцаў у мяне захоўваецца зборнік апавяданняў Івана Навуменкі «Хлопцы-равеснікі» з добрым пажадальным аўтографам студэнту-першакурсніку, датаваны 1966 годам.

Акрамя літаратурных аб'яднанняў не менш значнымі былі гуртаванні маладых вакол часопіса «Маладосць», дзе аддзелам паэзіі загадваў Мікола Аўрамчык, а для тых, хто ўжо пачаў, была падтрымка загадчыка аддзела паэзіі часопіса «Полымя». Рэдакцыі былі своеасаблівымі літаратурнымі клубамі, дзе маглі сустракацца пісьменнікі рознага ўзросту. Я ўжо не гавару пра сяброўскую падтрымку старэйшымі маладых. Мне давялося некалькі разоў пабываць на сяброўскіх пасядзелках на кватэры ў Анатоля Сцяпанавіча Вялюгіна, дзе часта бывалі Рыгор Семашкевіч і Юрка Голуб. Яны мелі свае сталыя рангі і званні. Семашкевіч чамусьці быў ахрышчаны Гамлетам, Голуб меў званне юнгі, Казімір Камейша — карнета, Рыгор Барадулін — боцмана. А сам Вялюгін ці не з лёгкай рукі Барадуліна насіў званне адмірала. Там бывалі і старэйшыя паэты, і артысты, і кіношнікі…

Рыгор Семашкевіч заявіў пра сябе як пра паэта на старонках рэспубліканскага друку ў 1959 годзе, у чатырнаццаць гадоў, і цяпер найперш успрымаецца як паэт. Але яшчэ са студэнцкіх часоў ён настойліва працаваў як даследчык, навуковец. Увага яго была скіравана на адметныя з'явы беларускага нацыянальнага руху, што ў тыя часы не асабліва віталася.

Яшчэ студэнтам ён напісаў навукова-даследчы нарыс «Браніслаў Эпімах-Шыпіла» пра вельмі адметную постаць у беларускім літаратурна-культурным адраджэнні ў Пецярбурзе. Кніга выйшла ў выдавецтве «Навука і тэхніка» ў 1968 годзе. Праз тры гады ім выдадзена даследаванне «Беларускі літаратурна-грамадскі рух у Пецярбурзе. (Канец XIX — пачатак XXст.)». Гэта грунтоўная работа аб'ёмам пад восем друкаваных аркушаў. Распрацоўваць тэму беларускага адраджэння Семашкевіч будзе і далей — пісаць пра стасункі Янкі Купалы і Браніслава Эпімахі-Шыпілы, пра «нашаніўскі» перыяд жыцця і творчасці Янкі Купалы. Да Купалы ў Рыгора Семашкевіа было сваё асабістае стаўленне як да генія не толькі нацыянальнай, але і сусветнай літаратуры. Была крыўда і горыч за тое, што ён «не данесены» не толькі свету, але нават і свайму народу, якому калі і вядомы, то не сапраўдны глыбінны, а павярхоўны, шарачковы. Пра ролю Ігната Буйніцкага ў станаўленні беларускага тэатра Семашкевіч напіша эсэ «Світка Буйніцкага». Яшчэ ў Рыгора Міхайлавіча была задума напісаць пра Алеся Бурбіса, цікавую і значную постаць у беларускім адраджэнні, які быў адным з заснавальнікаў Беларускай сацыялістычнай грамады, простым акцёрам у трупе Буйніцкага, сам паставіў некалькі спектакляў, пазней працаваў намеснікам наркома замежных спраў БССР. Ён збіраў пра яго матэрыялы ў архівах, і не толькі.

Аднойчы Семашкевіч паказаў мне копію матэрыяла з газеты «Звязда» пра пахаванне Алеся Бурбіса, які памёр у 1922 годзе. Яго труну пад жалобную музыку духавога аркестра неслі на руках з плошчы Свабоды на Старажоўскія могілкі, дзе і адбыўся жалобны мітынг. Пахаваны Алесь Бурбіс быў побач са Сцяпанам Булатам, што служыла Рыгору арыенцірам у пошуках магілы. Мы за дзень літаральна на каленях абпоўзалі ўжо даволі парушаныя Старажоўскія могілкі, знаходзілі амаль дашчэнту ўрослыя ў зямлю надмагільныя камяні пачатку дзевятнаццатага стагоддзя з надпісамі і на польскай мове, але ні адной, ні другой магілы не знайшлі. Потым у Семашкевіча з'явіліся звесткі, што прах Алеся Бурбіса і Сцяпана Булата быў перанесены на Вайсковыя могілкі. Мы абгледзелі і Вайсковыя могілкі, але магіл не знайшлі, затое на самым краёчку могілак, пры самым уваходзе, наткнуліся на зусім разбуранае надмагілле Усевалада Ігнатоўскага. Мы тады вырашылі, што тыя перазахаванні маглі быць «падрэзаны», калі пры пасляваеннай забудове Даўгабродскую пашыралі, ці, наогул, прах тых нацыяналкамуністаў і «нацдэмаў» ніхто нікуды і не перазахоўваў…

Навукова-даследчыцкая дзейнасць патрабавала працы ў архівах Вільні і Ленінграда, гарадах, якія Семашкевіч любіў. Вільню за тое, што гэта наша Вільня, а паўночную сталіцу за тое, што з ёй было звязана жыццё Анны Ахматавай.

Рыгор Семашкевіч пачаў літаратурны шлях з паэзіі. Паэзію ён ведаў, любіў, адчуваў. Чытаў яе многа, сваю, рускую, замежную, кола паважаных ім паэтаў было вялікае. Але Анна Ахматава займала ў ім асаблівае месца, яе ён проста абагаўляў. Мала таго, што ведаў усё даступнае надрукаванае, ён збіраў пра Ахматаву нават самыя дробязныя звесткі, якія з'яўляліся ў друку. Яго можна было пакрыўдзіць, адмахнуўшыся ад новае знаходкі пра яго ікону.

Для самое Анны Ахматавай такім святым быў Пушкін. Пачынаючы з 20-ых гадоў яна займалася сваім вывучэннем жыцця і творчасці Аляксандра Сяргеевіча, не спыняла гэту работу праз усё жыццё, намерваючыся выдаць кнігу пра Пушкіна. На жаль, рукапіс гэтай кнігі не захаваўся, аднак захаваўся складзены ёй «Змест» таго, што яна мелася ўключыць у кнігу. На аснове гэтага «Зместу» ў выдавецтве «Советский писатель» у Ленінградзе ў 1977 годзе выйшла кніга Анны Ахматавай «О Пушкине» з вельмі падрабязным навуковым каментаром.

Там да артыкула «Гибель Пушкина» быў змешчаны чарнавы тэкст верша, у якім яна і ў паэтычным варыянце віну за смерць паэта ўскладала на прыдворны свет, прыдворнае акружэнне цара і на самога Мікалая І.

И отнять у них не возможно
То, что в руки они берут,
Хищно, бережно, осторожно
Как… меж ладоней трут.

……….поэта убили,
Николай правей, чем Ликург.
Через столетие получили
Имя — Пушкинский Петербург.

Рыгор Семашкевіч тады якраз адпачываў у Караліщавічах. Па тэлефоне я сказаў яму прыемную навіну пра кнігу, якая прыслана і яму з маскоўскай «Кнігарні пісьменніка». Прачытаў і ўразіўшыя мяне страфы, дзе замест ненарматыўнай лексікі выдаўцам давялося ставіць шматкроп'е. Рыгор быў шакіраваны, што яго кумір магла зарыфмаваць такое. Як расказаў мне потым, вырашыў, што гэта мой розыгрыш, што я прачытаў яму не ахматаўскія радкі, і ўгаманіўся толькі пасля таго, як вечарам дазваніўся Алежку (так ён завочна ласкава называў Алега Лойку) і той развеяў яго сумненні.

Дзякуючы той захопленасці Семашкевіча Ахматавай у мяне на магнітафоннай стужцы застаўся жывы Рыгораў голас. У той час купіць вінілавую пласцінку Булата Акуджавы не заўсёды ўдавалася. У Рыгора пласцінка была, і я прыехаў да яго з магнітафонам перапісаць песні на стужку.

Праз многа гадоў, калі ў мяне ўжо былі нават вінілавыя альбомы з песнямі Акуджавы, я выпадкова ўключыў тую забытую магнітафонную касету і між песень пачуў хрыплаватыя Рыгораў голас, які чытаў Ахматаву.

Працяг на стар. 12 (4) ▸

ПАРТРЭТ

«ЛЮБІЦЕ ПАЭТАЎ, ЛЮБІЦЕ…»

Працяг. Пачатак на стар. 11 (3).

Никого нет в мире неприютней
И бездомнее, наверно, нет.
Для меня ты словно голос лютни
Сквозь загробный призрачный
рассвет.
Я рукой своей тебя не трону,
Не взглянув ни разу разлюблю,
Но твоим невероятным стоном
Жажду наконец я утолю.
Ту, что до меня блуждала в мире.
Льда суровей, огненнее дня,
Ту, что и сейчас стоит в эфире, —
От нее освободи меня.

Колькі маладой сілы, прагі, ненатоленасці жыццём у тым далёкім ужо голасе.

У паэзіі Рыгор Семашкевіч імкнуўся да засвоенай ад Анны Ахматавай дакладнасці і велічнасці сказанага словам:

Спыніся далёкі ці блізкі, –
Тут маршалы нацыі спяць.

Рыгорам Семашкевічам выдадзены два зборнікі — «Лесьнічоўка» і «Субота». Усё у іх ёсць, пачынаючы з самых ранніх вершаў, што сведчыць пра дакладнае паэтычнае бачанне свету, натуральная прастата і яснасць, здзіўленне навакольным светам, найперш прыродай, ёсць і іронія, што немалаважна.

Сад вартую, і не спіцца мне,
Дзіўнае начное наваселле.
У маім прасторным будане
Смачна пахнуць яблыкі і сена.

Цішыня у садзе шмат начэй…
Мо чакае хто гадзіны лепшай?
І сабака мой зусім здзічэў, –
Як на зоры, на ранеты брэша.

Спяць дарогі, вербы ля ракі.
Я не сплю. І ціхі сум і змора.
Хай бы ў сад залезлі хлапчукі,
Абтраслі і яблыні і зоры.

Адчуваецца ўменне валодаць паэтычнай тэхнікай, жаданне паспрабаваць сябе ў розных вершаваных формах — і небеспаспяховае, — настойлівае намаганне галоўнай стрыжнявой тэмы і яе стылю.Таму паэт вельмі сур'ёзна адносіўся да культуры пісьма, да строгасці ў інтанацыі, дакладнасці напісанага слова. Нават у вершах Рыгора Семашкевіча яўна грамадзянскай накіраванасці святлеецца пранізлівая лірычнасць. Паэзія немагчымая без дакладнасці ў слове.

Слова шукалася настойліва. Позні начны званок. У трубцы Рыгораў голас: «Сашок, ты не спіш? Слухай, не магу ўспомніць… Разумееш, асенні вечар, ужо цёмна. Цішыня, і толькі падвода чутна ў полі, калёсы… Толькі так, як чутно восенню. Вясною падводы не чутно, зямля мяккая…». Вось такая прыкладна гаворка.

Што толькі не можа не грукаць-стукаць у той асенняй начной калгаснай падводзе! І спіцы ў разбітым вобадзе колаў, і абруч, які зваліўся з калодкі на вось да атосы, і падгерац аб шворань… Пачынаем перабіраць словы, пакуль не даходзім да лёстак — тоненькіх драўляных дошачак

Рыгор Семашкевіч і Алесь Жук. 70-я гады

між асновай воза і аглабінамі, каб паклажа не выпадала. Гэтыя лёсткі ніколі шчыльна не трымаюцца ў гнёздах і меладычна ксілафонна пагрукваюць. Пасля гэтых «лёстак» выдых палёгкі — і трубка пакладзена. Потым будзе паэзія.

Дзесьці ў полі ляскоча падвода.
Што яна лічыць — выбоіны, годы?
Стылая далеч асенняй прасторы
Чуйна разносіць усё, што гавораць

Людзі, дарогі, падводы, машыны
І ў паднябессі клін журавліны.
Не, не здарма самым родным
і блізкім
Здасца зямля, гэта поле-калыска.

Паэтычнае сталенне Рыгора Семашкевіча адметна і ў чыста лірычных вершах, і ў настойліва праступаючым тэматычным напрамку: «Вяртанне кніг», «Кастусь Каліноўскі», «Апошняя ноч Кастуся Каліноўскага», «Таполі Максіма Багдановіча», «Францішак Багушэвіч»: «…Імжыць праз гады сіратлівы пагляд. На ўсю Беларусь мiлiён пракурораў І толькі адзін, толькі ён адвакат». І «Вайсковыя могілкі Мінска»:

Вайсковыя могілкі Мінска
Не будуць варот зачыняць.
Спыніся далёкі ці блізкі, –
Тут маршалы нацыі спяць.

Купала і Колас…
Раптоўна
Адчуеш свабодна зусім –
Не толькі радком загалоўным –
Ты ўсім абавязаны ім.

Трывожаць ні рангі і званні,
Інакшы азначыўся плён —
Дзяржаўная важкасць гучання
Адзіных і розных імён
……………………………
І не пры магільным граніце,
А скрозь на вялікай зямлі
Любіце паэтаў, любіце!
Іх так ненавідзець маглі.

Адказнае стаўленне да паэзіі, да напоўненасці паэтычнага радка змястоўнасцю, да дакладнасці і ў пачуццях, і ў слове давала Семашкевічу-крытыку права на патрабавальную ацэнку калег па паэтычным цэху. Семашкевіч не раскідваўся агульнымі папрокамі, ён аналізаваў, паказваў і ўмеў радавацца удачы калег. Ад гэтага яго крытыка была прынцыповай, але ніколі не крытыканскай, яна пісалася не з-за асобаў, а ў імя паэзіі. Ён і пісаў крытыку найбольш тады, калі сутыкаўся з сапраўдным талентам і паэзіяй, найперш каб падтрымаць і дапамагчы. Не заўважанымі ім не маглі застацца Рыгор Барадулін, Яўгенія Янішчыц, Ніна Мацяш, Валянціна Коўтун, Юрка Голуб, Алесь Разанаў і многія іншыя паэты. А перападала найперш радкагонству, прыблізнасці, паэтычнай глухаце, дэкларацыйнасці, барабаннай надзённасці, спекулятыўнасці на ёй.

Адна з крытычных кніг Рыгора Бярозкіна мае назву «Постаці». Дык вось, пішучы пра Рыгора Семашкевіча, думаю, як сёння нам не хапае ў крытыцы паэзіі — ды не толькі паэзіі, наогул літаратуры — кагорты такіх постацяў, як Рыгор Бярозкін, Варлен Бечык, Міхась Стральцоў, Рыгор Семашкевіч…

З'яўленне аповесці «Бацька ў калаўроце» было нечаканасцю. Аповесць атрымалася адметнай, сталай, сапраўды смешнай і вясёлай. Прайшлі дзясяткі гадоў, і калі я сёлета перачытваў яе, з прыемнасцю адчуў, што яна і перачытваецца што называецца на поўным прыёме.

Цяпер мне відавочна, што Семашкевіч даўно прыцэльваўся на прозу. Яшчэ ў першым сваім эсэ «Лічыла дні зязюля» ён можа яшчэ і падсвядома прабаваў на зуб празаічную фразу, лавіў лад, малюнак. Расказваючы пра сваё дырэктарства ў васьмігодцы, ён больш трымаўся журналісцкай нарысовасці, але з яе часта вынырвалі чыста празаічныя штрыхі, дэталі, сцэны.

Эсэ «Світка Буйніцкага», акрамя бясспрэчных даследчыцкіх вартасцяў пра станаўленне беларускага тэатра, пра асобу Буйніцкага, актораў яго трупы, — гэта яшчэ і дабротная проза, у якой прафесійна вытрыманы жанр.

У аповесці, натуральна, цяжка было вытрымаць чыстату жанра, гэта прыходзіць з вопытам. Але яна мае новую якасць, без якое не магчыма мастацкая літаратура. «Бацька ў калаўроце» — аповесць ад пачатку і да канца «сачыніцельная» ў самым добрым значэнні гэтага слова, як разумеў яго Гогаль, называючы сябе не інакш як «сочинителем».

Сапраўды, быў у нашым жыцці чалавек, якога мы звалі Бацькам, было ў Вільні кафэ з басейнам у дворыку, і філфакаўскім выкладчыкам з колішніх ускраінных навабудоўляў без гумавых ботаў было не дабрацца да працы. Для тых з нас, хто вучыўся на філфаку, і аблічча герояў былі знаёмыя, і іхнія жэсты, і звычкі. Гэта было пазнаваема, а ўсё астатняе сфантазіравана аўтарам. Не лазіў жа Бацька ніякую мемарыяльную дошку чытаць, і ніякіх рыбак не карміў, і солі суседкам у суп не падсыпаў. Хаця нас, галадранцаў, якія жылі ў інтэрнаце на Свярдлова, у тым ліку і аўтара аповесці, крупнікам падкармліваў.

«Бацька ў калаўроце» — сапраўдная таленавітая аповесць, створаная ў адпаведнасці з літаратурнымі прыёмамі, па законах літаратуры.

І гумар у ёй не здзеку дзеля, нават не для нейкага там выкрыцця ці павучання, а ад маладосці, ад жыццёвай перапоўненасці, калі проста так і самому пасмяяцца хочацца, і іншых пасмяшыць.

Тым не меней, у аповесці спрабавалі вышукваць і непавагу да выкладчыцкай інтэлігенцыі, і іншыя «падтэксты» знаходзіць. Праўда, да абвінавачванняў у ачарніцельстве, як у свой час было з аповесцю Аляксея Кулакоўскага «Дабрасельцы», не даходзіла. Будучы рэдактарам «Бацькі ў калаўроце», я быў сведкам рэдагавання кнігі на ўзроўні галоўнага рэдактара ў выдавецтве. Семашкевічу даводзілася выкрэсліваць і словы, і сказы, і абзацы.

Пасля гэтага Семашкевіч недаўмяваў: што змянілася пасля тых дробных выкрэсліванняў? Нічога.

Згадваючы, што ў нашай прозе з гумарыстычным жанрам не надта каб было густа, то пасля «Запісак Самсона Самасуя» Андрэя Мрыя, «Дабрасельцаў» Аляксея Кулакоўскага, «Ніжніх Байдуноў» Янкі Брыля і «Бацькі ў калаўроце» я больш аповесцяў і не назаву.

«Такія вось паперы», як гаварыла на пачатку Рыгоравай аповесці вясковая цётка Мар'я.

Пасля «Бацькі ў калаўроце» Семашкевіч пачаў пісаць аповесць «Ясень». Напісанае заканчваецца такім абзацам:

«Ранняя ноч… Дажджавеюць і кіпяць маладыя яблынькі за акном».

Гэта ён яшчэ паспеў пабачыць і запісаць…

Быў на дзіва цёплы пачатак лета. Свежая маладая лістота на дрэвах яшчэ не ўмела шумець. Пасля работы праз дзіцячы парк Горкага я пайшоў да Рыгора Семашкевіча. Ён быў адзін дома ў прасторным прахалодным пакоі. Вясёлы, радасна ўзбуджаны — на стале ляжала прынесеная жонкай карэктура яго крытычнай кнігі «Выпрабаванне любоўю». З-за такой нагоды я з вызваўся сходзіць па бутэлечку сухога балгарскага віна. Ён катэгарычна адмовіўся, паказаў на спінку крэсла, на якім вісела белая кашуля, чорны гальштук і пінжак.

— Заўтра ў мяне абарона дыпломнай.

Я ведаў, што для Рыгора абарона яго дыпломнікаў святая справа. Ён працягваў добрую традыцыю філфакаўскіх выкладчыкаў павагі да студэнтаў, тым болей да пачынаючых літаратараў. Гэта ён папрасіў мяне ўзяць на работу ў «ЛіМ» пасля заканчэння ўніверсітэта Алеся Пісьмянкова, добрага хлопца і добрага паэта, як было сказана.

Мы папілі кавы, пакурылі, палюбаваліся на Купалаўскі сквер.

А назаўтра раніцай тэлефонны званок і глухі голас Івана Антонавіча Брыля:

— Саша, няма Грышы.

Такога проста не магло быць. Я па-дзіцячы спытаўся:

— Што рабіць?

— Не ведаю.

— Іду да вас.

— Ідзі.

У тым жа пакоі гэтак жа насцеж было адчынена акно, на стале ляжала карэктура, на крэсле вісела пад чорным пінжаком белая кашуля і чорны гальштук.

Прысеў на канапу побач з Брылём. Сядзелі і маўчалі. Я толькі што абышоў дрэнна замытыя плямы крыві на асфальце… Сядзелі, здаецца, бясконца доўга, стары і малады. Але сядзець бясконца было нельга. Адважыўся і спытаўся-сказаў:

— Буду выклікаць машыну.

— Выклікай.

Потым мы ехалі па ранішнім такім чыстым і жывым горадзе на Слуцкую шашу ў бальніцу хуткай дапамогі па адпаведную даведку. У галаве ў мяне, як выкінутыя на бераг рыбіны, біліся чамусьці вось гэтыя Рыгоравы радкі:

Недзе на Свірскім возеры
Дзікія гусі крычаць.
Скора ўжо, скора возьмецца
Неба іх калыхаць.

Толькі трыццаць сем гадоў пакрычалі тыя гусі Рыгору. Толькі трыццаць сем гадоў пацешыла іх неба… Няўжо і праўда, што «тых, з кім дзеліцца неба сакрэтам, маладым забірае зямля»?

І праз трыццаць гадоў часам думаю: а можа каб было тое віно, то не браў бы ён на ноч сонную таблетку, не лез бы на той падаконнік курыць перад сном і любавацца скверам. Ён любіў расказваць пра гэтую радасць. У яго была дрэнная прывычка сядзець на шырокім падаконніку ўздоўж аконнага праёма. А калі жыў да гэтага ў Серабранцы на трэцім паверсе і мы выходзілі пакурыць на балкон, ніколі не абапіраўся на парэнчы, курыў прытуліўшыся да сцяны. Але хто ведае, куды сам хіснешся ці хісне цябе лёс пад гэтым небам, у якім дзікія гусі крычалі і будуць вечна крычаць. І не таму што дзікія, а таму, што прыходзіць пара адлятаць.

Чалавеку не дадзена ведаць пра сваю пару.

ВЕРШЫ

КРЫЛОМ БУСЛОВЫМ ПАМАХАЛА ЛЕТА…

Генадзь БУРАЎКІН

***

Як клікне нагода якая
З далёкіх краёў хоць на міг,
Я зноўку ўтрапёна блукаю
Ля родных аселіц сваіх.

І раптам
З засеяных гоняў
Юнацтва гукне мне:
«Генадзь!».
Вядома,
Гадоў не дагоніш,
Ды ўдачу ўсё ж можна дагнаць.

Адыдуць
І смерч навальнічны,
І слоты кастрычніцкай муць,
Ды тое,
Што вабіць і кліча,
Я ўсё ж паспрабую вярнуць.

І ўспомню
Асіны трымценне
І дуба загадкавы цень —
Хаця б толькі ў радасным
сненні,
Хаця б на адзін толькі дзень…

***

Не кідайце мне соль на душу,
Там даўно ные рана цяжкая —
Для каго,
Для чаго я пішу,
Ад каго разумення чакаю?

Я не нейкі бязвусы хлапчук,
Не сляпы,
Не глухі,
Не наіўны.
Сто разоў ад бяседнікаў чуў
Прагматызму
Натхнёныя гімны.

Я таксама вітаю прагрэс
І не супраць айфонаў і грошай.
Толькі як мне пражыць будзе
Без
Добрай казкі
і песні харошай?

Хай тупыя дзялкі барыша
Пацяшаюцца з вершаў ахвоча.
Ува мне
Трапяткая душа
Паміраць безгалоса
Не хоча.

***

Стань для шчасця асноваю,
Першай зелені хмель.
Абуджэнне вясновае,
Жаўруковая трэль.

Хай у сэрцы выраствае
На пачатку дарог
Летуценне дарослае
І дзявочы спалох.

Хай гуляюць,
Нябачныя,
Ля садоў маладых
І дыханне гарачае,
І прытоены ўздых.

І не ціхнуць да раніцы
Перашэпты надзей…
Хай усё паўтараецца,
Як у добрых людзей.

І хай стануць,
Як новыя —
Жаўруковая трэль,
Абуджэнне вясновае,
Першай зелені хмель…

***

Я стаю пад ялінамі стоена,
Дзе выблытваецца з травы
На чаромхавым чадзе настоены
Вецер ранішні баравы.

Я глытаю яго захмелена,
Як хлапчук пасівелы,
Рад,
Што на свеце ўсё
Молада-зелена,
Як і сорак гадоў назад.

Ох, вясна,
Прыгажуня-свавольніца,
Зноў ты сінім прасторам вядзеш,
І вакол мяне —
Вольная вольніца,
Ні дамоў,
Ні гасцінцаў,
Ні меж.

Ліпеньскі паўдзённы дождж

Накрылі хмары сціхлую аселіцу —
І раптам пацямнела навакол,
І дробны цёплы дожджык нудна
сеецца
З-пад неба пацяжэлага
На дол.

Ад ветрыка лагоднага
Няспешна
Пагойдваюцца мокрыя кусты,
А над ракой
Пахілая алешына
Ляніва апаласквае лісты.

У хлапчукоў
Ляцяць з-пад пятак пырскі,
Калі матулі гоняць іх у дом.
І толькі
Непаседлівыя пліскі
Хавацца не спяшаюцца ў гняздо.

***

Над палянамі дажджы
І над кручамі.
Надакучылі дажджы,
Надакучылі.

Дзе ні ступіш —
Тут і там
Бліснуць лужыны.
Вецер шоргае ў кустах,
Як прастуджаны.

Намакаюць спакваля
Кветкі,
Зёлкі
І
Так і сыплюцца з галля
Кроплі золкія.

Ды ў завоблачнай смузе
Хмары гушкае,
З навальніцаю паўзе
Спёка душная…

***

Зноў хмары шэрыя збіраюцца,
Глядзяць звысоку на палі,
Нібыта між сабою раюцца,
Куды дажджы свае праліць.

А ўнізе
І жыты,
І кветкі
Маўкліва сціхлі на міг —
Каб толькі срэбраныя сеткі
Не працягнулі міма іх,
Каб іх,
Зняможаных,
У пыле,
Заўважыць з вышыні змаглі,
І напаілі,
І абмылі,
І прыўзнялі з сухой зямлі…

***

Карацеюць дні.
Даўжэюць ночы.
Прытаіўся за вакном мароз.
А душа змірыцца ўсё не хоча,
Што зіма бярэцца ўжо ўсур'ёз,
Што ўжо хутка злая завіруха
Кіне кветкі высахлыя ніц.
У парывах ветру чуе вуха
Водгулле вясновых навальніц.

Не хачу я верыць,
Што пагода
Лёгка ўсё мяняе на зямлі
І што вечна
Толькі поры года
Усяму прычынаю былі…

***

Крылом бусловым памахала
лета,
Смугою ахінула луг пусты.
І восень забірае барвы ў кветак
І за сабой запальвае масты.

Успыхнуў клён.
Агнём гараць асіны.
Бярозы лісце сыплюць
на зямлю.
Каліны свой касцёр не загасілі —
І яшчэ цёпла чорнаму галлю.

А я шапчу
Віхуры белай масці:
«Не пасылай зімы дачаснай хоць
І трохі ў ціхім лесе затрымайся,
У спелы сад са сцюжай
не прыходзь...».

***

Прырода матчынага краю —
Лугі,
Азёры,
Саснякі.
Яна сама сябе ствараe
На кожны дзень
І на вякі.

Захоўвае свае парадкі,
Ці ў свеце лета,
Ці зіма,
Сама загадвае загадкі
І іх разгадвае сама.

Перад віхурамі не кленчыць,
Не выхваляецца красой.
Сябе сваёй травою лечыць
І мыецца сваёй расой…

Прырода матчынага краю —
Лугі,
Азёры,
Саснякі…
Яна калі і паміраe,
Дык толькі ад людской рукі…

***

Ападае восень залатая
На гаі,
На сцежкі,
На сады.
Замятае восень,
Замятае
Маладыя нашыя сляды.

Толькі з даўняй памяці
Не сцерці
Той вясновы,
Той зялёны шум,
Што нам будзе грэць
Да самай смерці
Хмельную ад радасці душу.

Ты насустрач мне раскінеш
рукі.
Нам яшчэ далёка да зімы.
І з нябёс
Зляцяць літанняў гукі,
Што з табой калісь пачулі мы…

***

Ці не ўсё роўна,
Дзе ляжаць —
Пад камнем
Ці крыжом пахілым…
Каб толькі побач
Сенажаць
Шаптала пацеры магілам,
Каб толькі вецер верхавы
Прыносіў ад бацькоўскай вёскі
І вечаровы шум жывы,
І жніўных песень адгалоскі.
Каб не міргаючы,
З нябёс
У век наш тлумны і праклятых
З надзеяю на лепшы лёс
Глядзелі ўнукаў вачаняты…

Ці ж важна,
Дзе спачын далі —
Ці пад сасною,
Ці пад вязам?..
Каб толькі на сваёй зямлі.
Каб толькі з землякамі разам.

ПАМЯЦЬ

У РОДНЫМ ГАРАДЗЕ ЧУЖЫНЦАМ

Яўген ВАПА

Услухоўваюся ў шум дажджу, углядаюся ў цемру ночы.

Здаецца, зараз неспадзявана, ціха, непрыкметна, выплыве на чарговую сустрэчу гарадзенкі канспіратар канца савецкай эпохі і лукашэнкаўскіх часоў Дзіма Кісель. Ён любіў ноч. Ноччу адчуваў сябе больш бяспечна, больш утульна. Можа яшчэ і таму, што ўжо не мусіў углядацца ў твары людзей, якія штодзённа сваімі дзеяннямі і крывадушнымі словамі апаганьвалі святую яму беларускасць. Ноччу быў са сваімі. Таму ноч ставалася яму светлай прасторай. Таму так і любіў слухаць баладу свайго сябра пра самоту. «Ноч над Гродна – кіне свой цень. Аддзеліць цемру ад святла».

Аднак не аддзяліла. У родным горадзе, у якім нарадзіўся, глядзеўшы на ўсё рэальнае, прыйдзецца яму з цягам гадоў адчуць сябе чужынцам, а не поўным годнасці гарадзенцам, які любуецца ў час нядзельнай, пасляабедняй прагулкі завулкамі неразбуранага яшчэ старога горада. І тады ноч у жыцці сябра заменіцца з лякарства ў атруту. Невыносны гэта выклік, калі прысуджана вечна табе быць толькі начным матылём, і – толькі адзіная, вызначаная, прастора нараджэння, мараў, смерці.

Цяпер лаўлю сябе на думцы: а ў які еўрапейскі горад змагла б упісацца ягоная рагатая, беларуская душа. Першае, што прыходзіць мне на думку, гэта Мадрыд. Кісель, так наперамен мы да яго звярталіся, страшэнна не любіў холаду. Колькі памятаю, заўсёды, калі мы былі на двары, ад восені да вясны ён увесь час дрыжаў. І няважна, як быў апрануты. А калі яшчэ ў гэты момант курыў папяросу, ляскаючы пры тым так моцна зубамі, што было чуваць у прамежку некалькі метраў, то я, глядзеўшы на яго, дзякаваў Богу, што я ўжо не курэц. Пра ягоныя мары аб падарожжах я з ім ніколі не размаўляў. Ніколі сам таксама не быў у Мадрыдзе. А вось нешта прываблівае і характэрнае тоіцца ў іспанскай сталіцы ды яе жыхарах (такое маё ўяўленне на аснове кніжак і фільмаў), што Дзіма са сваімі летуценнямі ў іншым месцы варот Еўропы адчуваў бы сябе натуральна. Цывілізацыйны стык, веліч гісторыі, цёплы клімат, апякунчыя жанчыны, сонечныя прамяні, што прыглядаюцца і адбіваюцца ў смачным віне, далі б яму неблагое задавальненне. Напэўна палагаднела б там і ягоная нацыянальная напорыстасць. Па сваім характары быў ён увогуле лагодным чалавекам, і калі б ажаніўся, быў бы добрым кандыдатам трапіць пад пяту жонкі.

Мабыць, другім горадам, у якім час ад часу хацела б загасцяваць ягоная душа, калі наступае бязмежная меланхолія — стаўся б Парыж. Але менавіта толькі той начны горад, у якім незаўважана кожнаму з нас перасякаецца мяжа паміж геданізмам і клашардызмам. Было нешта ў вобразе Дзімы з добрай французскай літаратуры, калі герой патрапляе адначасна ў пастку гісторыіі і абсурднасць вакольнага свету. І яшчэ як інтэлігенту аж надта ўсё гэтае становіцца зразумелым. Уцякаць і вяртацца. Доўгія начныя размовы здаюць паступова месца доўгім начным бадзянням па кабаках у маўчанні. Да гэтага характэрны берэт на галаве, быццам шапка-няўгледка. Такімі і былі нашыя апошнія спатканні.

Калі мы з гадáмі пасябравалі і гаварылі пра каштоўнасці дарослых, то для яго самым важным было захаваць каштоўнасці сваіх бацькоў: быць прадаўжальнікам нацыянальнага і пазітывісцкага дзеяння. Аднак такія справы не заўсёды сумяшчальныя. З аднаго боку выдаваць незалежныя часопісы, заўсёды быць гатовым на кліч сяброў і... палітычныя паражэнні. З прыходам да ўлады Лукашэнкі наступіў таксама і правал ягоных спадзяванняў на якую-колечы легальную пазітывісцкую, беларускую дзейнасць.

А потым былі пытанні: чым займацца, каму верыць, ці ж звыкаць з думкай, што сны аб Беларусі і не цяпер, і не хутка. Аднаго шкадую, што нашых размоваў, а часта пераходзіла гэта ў ягоны шматгадзінны маналог, я ніколі не запісаў на дыктафон. Ну, што ж, кубкі з гарбатай і кавай, пакуленыя разам чаркі, дзясяткі супольных сустрэч зманліва абяцаюць вечныя непарыўныя сяброўскія сустрэчы. Запішам размову наступным разам, абяцалі мы сабе. А цяпер усё цяжэй прыходзіцца мне прыгадваць, як гучаў натуральны голас Дзімы. Спачатку ўсплывае твар з ягонай усмешкай, а толькі потым пачынаю выхопліваць, быццам радар з касмічнага пылу, паасобныя гукі, што праз некалькі хвілін пачнуць складвацца ў прызабытыя словы, якія толькі тады нагадваюць ягоную мелодыку мовы.

Пэўна ж не раз і не два запісвалі яго тыя, супраць каго накіроўваў ён свой гнеў і супраціў. Спадзяюся, мо хаця адзін з іх можа зразумеў і адчуў, што ад такіх людзей, як Дзіма Кісель, павінны былі яны таксама вучыцца вернасці сваёй Бацькаўшчыне.

КАНЦЭПТ

ДЗВЕ КРЫВІІ. РАСЧЫТВАЮЧЫ ЛАСТОЎСКАГА

Алесь МІКУС

У Мінску перавыдадзеная «Гісторыя беларускай (крыўскай) кнігі», якую ў 1926 годзе ў Коўне выдрукаваў Вацлаў Ластоўскі.

Фаліянт на 775 старонак буйным фарматам накладам у тысячу асобнікаў .

Звычайна, калі ідзе гаворка пра выдавецкую спадчыну В. Ластоўскага, на першы план выходзіць рэдагаваны ім часопіс «Крывіч», які ён выдаваў у летувіскім Коўне ў 1923–1927 гадах. «Гісторыя беларускай (крыўскай) кнігі» згадваецца больш сціпла, але менавіта яна — галоўны даробак В. Ластоўскага. Артыкулы з «Крывіча», калі адкінуць нататкі з нагоды актуалій, у гэтай кнізе сплятаюцца ў гарманічны і цэльны выклад.

І. Ластоўскі-дэміург

Вацлаў Ластоўскі ўспрымаў мінуўшчыну як выхадзец з вясковай Дзісеншчыны, з роду, дзе ад бацькі да сына перадавалася знахарскае ўменне. Таму ён успрымаў першынасць на архаічны лад: асноўная вартасць — гэта цэнтр, вакол якога ўсё круціцца, а адбываецца павінна ўпарадкаванне хаосу,ператварэнне яго ў парадак.

Што да цэнтру, дык гэтым найлепей тлумачыцца тое, чаму В. Ластоўскі так заступаўся за крывічоў і «крыўскую» назву для Беларусі.

Не велічыня крывіцкага племя, відаць, мела быць падставай.

На самым пачатку «Гісторыі...» ён піша: крывічы сядзелі «ў Смаленску, у землях якога выходзяцца вярхі чатырох вялікіх рэк, скіраваных на ўсход, поўдзень, захад і поўнач (Волгі, Дняпра, Дзьвіны і Волхава)» (с. 2).

В. Ластоўскага матываваў цэнтр скрыжавання, пачатак пашырэння парадку ў свеце на чатыры бакі.

Хаос В. Ластоўскі ўпарадкоўваў на космас праз працу з гісторыяй, з фіксаванай пісьмова мінуўшчынай. Жыццё нашага Краю, яго жыхароў ён разглядаў неад'емна ад старажытнасці да нашых дзён. (Дарэчная тут гэтая цытата ці не, але нельга не прывесці: «Праўдзівая зямля — толькі тая, на якой жыве крыўскі народ, гэта — крыўская зямля» (с. 57).

Пісаў: «Крывія, Русь, Літва — патройны вузел, трохпаверхі лабірынт, у якім блудзіць і дагэтуль блудзіць нашае нацыянальнае "я", наша зборная душа».

В. Ластоўскі прапанаваў канцэпцыю пераадолення гістарычнага расколу: «Напоў містычнаму імені Крывія празначана ў жыцці народу замкнуць круг гісторыі, быць ачышчальным агнём, магічным дарожным знакам, гаючай і жывучай вадой Адраджэньня Народу» (с. 138). Толькі ў такім кантэксце можна адэкватна асэнсаваць разуменне В. Ластоўскім «Крывіі». Ён не меркаваў штучна «насунуць» назву «Крывія» на «Беларусь». Як праўдзівы нашчадак знахароў, В. Ластоўскі прапанаваў ужыць знахарскі прынцып лекавання: зварот да першапачаткаў, каб «сабраць» у здаровае цэлае раздзёртую сучаснасць.

Зрэшты, гэты прынцып В. Ластоўскі прапанаваў, але належна ўсё ж не дастасаваў — толькі апісаў, класіфікаваў («авалодаў» праз называнне, перайначанне рэчаў) падзеі мінуўшчыны, але ўласна «крыўскае», архаічна-першапачатковае, як бачыцца, так і не «прывіў».

Відаць, не знайшоў, як. Бо ўхапіўся, аказалася, за рэалію больш складаную і разгалінаваную (і фундаментальна мазаічную), чым тое, што меў у сябе на малой радзіме.

В. Ластоўкі з асаблівым «постзнахарскім» тыпам мыслення не мае інтэнцыі змагацца з сістэмай, што ўстаялася, з праяўленым парадкам. Тое хутчэй уласціва людзям «ваярскага» тыпу. У нашым выпадку маем дачыненне з прыродной інтэнцыяй тварыць парадак з хаосу, здабываць гліну з каламуці.

Час адкрытых магчымасцяў (выяўленых «шчылінаў» паміж светамі) пры канцы 1920-х гадоў мінуў, перыяд нацыятварэння скончыўся, парадкі ўстаяліся. Трэба было або будаваць парадак меншага ўзроўню (унутры ўжо створанага большага), або стварацаь такую мадэль, у якую існы парадак убудоўваўся б як цаглінка.

В. Ластоўскі выбраў першае...

ІІ. Крыўя ў мінуласці і сучаснасці

Грунтам для В. Ластоўскага пры стварэнні цэльнасці, цэльнага вобразу быў моўны фактар. Тым, што змацоўвала ўсё, была для В. Ластоўскага «жывая крыўская мова».

Мова бачылася нязменнай (прынамсі, ядрава) ад старакрывіцкіх часоў (калі крывічы сядзелі на вярхах рэк) і да нашых дзён. Гэта значыць: славянская ў першаснай большасці мова, уходнеславянская. Цэльнасць, пра якою так рупіўся В. Ластоўскі, распадаецца, калі абвяргаецца моўная «славяна-крыўскасць».

Такім чынам, «крыўскае» для В. Ластоўскага — гэта не толькі вяртанне да вытокаў ці пачатак новага цыклу. «Крыўскай» для яго была мова, нібыта адвечная ды спракаветная, чырвоная нітка, што праходзіць праз усе перыяды і злучае ўсё ад няпамятнай старажытнасці да сучаснасці.

Ці быў В. Ластоўскі прыхільным да архаікі? Думаецца, архаіку ён не абагаўляў. Яна была пачаткам нашай гісторыі, але не стала для яго самамэтай, безумоўнай каштоўнасцю.

Такою была для В. Ластоўскага «народная крыўская мова».

Сучасная крыўская ідэя (пра такую можна казаць з пачатку 1990-х гадоў) у гэтым сэнсе, наадварот, абрынула гмах Крывіі паводле Ластоўскага.

Скарыстаўшы найноўшыя (другая палова ХХ ст.) навуковыя звесткі пра балцкасць і балцкамоўнасць першапродкаў беларусаў, размылі галоўнае апірышча В. Ластоўскага — тэзіс пра адвечнасць беларускай, крыўскай мовы.

Замест гэтага сучасная крыўская ідэя за кутні камень паставіла архаіку, даўнейшасць. Балцкую спадчыну беларусаў (што казаць, калі нават назва Крывіі, калі верыць навуцы, паходзіць ад балцкага krivis 'жрэц, крэў').

І гэтым — што найбольш істотна — падкрэсліла мазаічнасць вобразу нашай мінуўшчыны. Выкасавалі пазнейшае (дакладней, талеруецца толькі тое, што так ці іначай суадносіцца з пярвейшым, з архаічным, з балцкаўскім).

Як бы там ні было, але крыўская ідэя В. Ластоўскага ды цяперашняя крыўская ідэя адрозніваюцца. Першая ўсё, што было на нашых землях раней, прызнавала і ўзвышала на п'едэстал. Другая — сегрэгуе і суадносіць з найдаўнейшай архаікай, з пачаткамі чалавечай супольнасці, дыферэнцыяванай этнічна.

…Няма, відаць, у Еўропе яшчэ такога народа, як наш, які на працягу сваёй агляднай гісторыі так падзяляўся, расколваўся, размяжоўваўся. Вацлаў Ластоўскі надзвычай чуйна вызначыў, адкрыў гэты «нэрвус» нашай этна-нацыянальнай экзістэнцыі. І па-свойму ўмела яго вывучыў.

У адрозненне, напэўна, ад нас…

ВЕРШЫ

АБРАНЫЯ ДЛЯ ЖЫЦЦЯ

Іна СНАРСКАЯ

* * *

«Дрэва кожнае на зямлі
паўтарае Дрэва Сусвету...»
Рыгор Барадулін

Прыснілася дрэва жыцця —
Вярбіна мая каля хаты,
А там на галінах — буцян,
У прымы прыбіўся, ці ў сваты.

І свята было на зямлі,
Босае бегла дарогай,
І рушнікі плылі
Ракою, журбою, трывогай.

І недзе гармонік ляцеў
Ад ганку да небакраю,
І не было чысцей
Сярмяжнага гэтага раю.

Абраныя для жыцця
Пісалі свой першы спомін.
А ў небе кружыў буцян,
І я з ім, і сон, і поўня.

* * *

Пасля гразы так сонечна душы.
Ляці, мая любоў, на крылах ветру,
Вышэй бяроз і тапалёў вышэй.
Я прарастаю ў неба сінім вецем.

А як там без цябе?
Вярнуся. Пачакай.
Бо карані мае нацягнуты, як струны.
Ад сэрца напрасткі цячэ гадоў рака,
А берагі яе — радкі, пісьмёны, руны.

Дык беражы душу.
Пасля гразы сусвет
Сунічнай чысцінёй усе шляхі напоўніць.
З далёкіх-далячынь я ліст табе пішу
Пра карані травы і пра галінкі поўні.

* * *

Прадзень маю песню, як нітку — у голку,
Жыццё зацыруй, кожны ўсхліп гарлавы.
Бо рвецца душа, дзе балюча і тонка,
І дзень не падыме сваёй галавы.

А цяжка спяваць — агарні жаўрукамі
Зямлю і траву, і гаротных людзей.
Бяду развядзі, нібы мора, рукамі.
Я пакланюся вялікай вадзе.

Крочу па дне на знаёмы ўжо бераг.
Змые вада гарады і сляды…
Песня жыве, як спрадвечная вера.
Цяжэюць павекі, лягчэюць гады.

* * *

Ці ёсць птушыны рай на свеце?
Сярод пустэль, сярод снягоў,
Дзе вые воўчы шэры вецер,
Сляды прыстанішча таго.

І чым глыбей крывавяць раны,
Чым недасяжней чысціня,
Тым саладзей пяшчота раніц
І даражэй лагода дня.

* * *

Светлай памяці Міхася Цімошчанкі

Жыццё і смерць пароўну падзялілі
Усіх, каго любіла і люблю.

Ляцелі дні, завеі вылі,
Калматы снег ўкрываў зямлю.

Стаялі сосны, быццам горы,
І не было за іх мацней.
Так цяжка быць гарою ў горы
І нават свечкай у вакне.

Мне не хапае іх адчайна,
Тых, на самотных берагах,
З такімі добрымі вачамі,
З такімі сумнымі плячамі,
З такой душой без апранах.

* * *

Што не заб'е, то зробіць нас мацнейшымі.
І выйдзе воўк снягоў хадой адважнай.
Ён, князь лясоў, ступіў на след мой першым,
Ён ведае чаго свабода важыць.

І я ваўку зірнула прама ў вочы,
Пабачыла паходні і капканы,
І зоркі спелыя сярод сірочай ночы,
І кінуты у звера чорны камень.

Што не заб'е, то зробіць нас мацнейшымі.
Мы па адной цяпер ішлі сцяжыне.
Душу сваю я ратавала вершамі,
А воўк снягоў застыў кустом ажыны.

* * *

А ластаўка на крылах ноч трымала.
А я прыймала здраду і журбу.
І біліся аб бераг чорны хвалі
Усіх спакус і патаемных бур.

Я ведала: настане дзень ласкавы,
І сціхне бура. На сівых гарбах
Смарагдавая вырасце атава
І выдаве з маёй душы раба.

Сэрца

Стамлёныя рукі, жывая і звонкая гліна...
А неба высока, а сэрца глыбока. Хвіліны
Ляцяць зарападам да сэрца, на самае дно,
І дзень дагарае, і п'е залатое віно.

Народзішся з гліны і ў гліну калісьці вернешся.
А сэрца? А сэрца натоліцца вершам,
І траўнем чаромхавым, вераснем
жоўтагаловым.
А сэрца застанецца босым і шчырым
словам.

ВЕРШЫ

ДЗІКАЯ КОТКА

Дзмітрый ЛАВІЦКІ

* * *

Ні цябе, ні сябе я не збярог ад ліхога вока,
ты са шкатулкай ліпавай засталася,
я адыходзіў з колавай ліраў жабрацкай
ужо не крокам людскім, а хадою гнанага
воўка.
І адзіны сваяк мне быў лес —
абымшэлы бацька,
ён з дакорам глядзеў і яліны выстройваў
брамай:
«Адпачынак вазьмі тут, воўк ты,
а твар чалавечы,
адпачынак вазьмі давеку, ці то на вечар,
птушкі лёгкія апяюць тваю поўсць
і зубы
і сцяжыну пакажуць ці ўбок, ці прама».

Дзікая котка

Вяртайся ў цень, не крадзіся па вуліцах,
запоўненых ліхтарамі
і дурнымі аб'едкамі,
вяртайся і не выходзь, вяртайся,
праходзь,
ты можаш быць злоўлена падлеткамі.

Хто цябе чуе, тварам той бледны
і потны.
Хіба ты бачыла, каб параджэнне лесу
любілі ці хаця б не баяліся?
На табе сурокі не адной сотні.

І мне вельмі блізкае гэта тваё жаданне
нарэшце спраўдзіць крывавую помсту,
але далёка не ўсё так проста,
вяртайся, я бласлаўляю тваё вяртанне.

Дзвіна

Войска маё было падабранае ладна,
кожны салдат меў літасць і гонар,
пыл на нас наліпаў, як ладан,
і зброя цанілася за карону.
Я ведаў, калі выпадковы вораг
аздобіць мой пояс стралой,
гэта апошні гліняны пагорак —
і гліну поўніць спакой.

Салдатам сваім я прызначыў плату –
шклянка вады і проса,
і мовіў: «Не вам апранацца ў латы,
не вам сцерагчыся лёсу».
Галіны вярбы збягалі на вочы,
як пасмы, я браў іх рукой,
гэта становіцца кавалак ночы —
і гліну поўніць спакой.

Войска маё не мела прастояў,
і не спужаўся конь:
калі салдат не бярэцца за зброю,
значыць — ён возьме скон.
Я пальцам крануў свой пояс парваны,
нікога няма са мной,
кроў выліваецца з дробнай раны —
і гліну поўніць спакой.

Войска маё плыве
мёртвае па Дзвіне,
і наўкол пустыя палі,
я згадаў, як дзед навучаў мяне,
калі быў я малы:
«Рыбам тут не стае прасторы,
іх выносіць цёмнай ракой
адразу ў паўночнае мора» —
і гліну поўніць спакой.

Спальня

Мае крокі гучаць толькі ў межах пакою —
такое вяртанне да вечнае спальні.
Я чую, сёння туманнай хадою
цемра абыдзе свае капальні.

Яна вяртаецца той жа сцежкай:
заўсёды праз сырасць, вакол пустэчы —
такое спаўзанне халоднай усмешкі
ад таемных, старанна схаваных рэчаў.

Я чую — гасцей запрашаюць на свята,
правер, зачыні вокны шчыльней:
груган паводзе старэйшага брата,
каб паказваць яму людзей.

* * *

Дождж і ноч запаўняюць сцёкі,
ты не адрозніш ластаўку ад кажана,
гэта заўжды нечакана,
калі штосьці кранае шчокі.
Дарога па звычцы збірае воды,
яны не тояцца, не сціскаюць вуснаў,
нават калі становіцца пуста,
кроплі не сцішваюць карагода.

Вада як сны, і яна не можа
доўга знаходзіцца ў ролі зніклай,
пачакай, табе стане звыклым:
дождж залівае твой ложак.

Песня Фальмера

Спіць млынар, але не спыняецца млын,
і мука абсыпаецца з жорнаў,
сёлета ў пойме разросся палын,
колерам быццам чорны.

я не ведаю гэтых знакаў
сыра тут і спакойна

Лес здзічэў, раку зацягнула глеем,
на месцы нашых сустрэч
з кожнай хваляю халаднее,
і жывёлы збягаюць прэч.

я не ведаю гэтых знакаў
сыра тут і спакойна

Сябра мой, мой адзіны сябра заўзяты,
хворы духам, а сілай наліты,
кажа, бачыў тут буслянятаў
асцярожнага чорнага віду.

я не ведаю гэтых знакаў
сыра тут і спакойна

Сябра кажа: «Рэч ёсць, важная болей
за шчасце, ці ўзмах касы,
ці за адчуванне волі —
светлыя валасы».

я не ведаю гэтых знакаў
сыра тут і спакойна

Дуб папераду нас на адхоне
выгляд мае нібы прарочы,
сябра мой на мяжы сутоння,
чорныя яго вочы.

я не ведаю гэтых знакаў
сыра тут і спакойна

ФАНТАСТЫЧНАЕ АПАВЯДАННЕ

АПАВЯШЧАЛЬНІК

Таццяна МЯДЗВЕДЗЕВА

Аўтаномны пажарны апавяшчальнік — у кожны дом!
Сацыяльная рэклама

Люба ўжо стаяла ў дзвярах з дзіцячым вазком, збіраючыся выходзіць на дзённы шпацыр, як у вітальні забрыньчаў тэлефон.

— Любоў Паўлаўна? — запытаўся са слухаўкі бясколерны голас.

— Так.

— Сацаддзел, — прадставіўся голас. — Ці ўсталяваны ў вашай кватэры аўтаномны пажарны апавяшчальнік?

— Не, — адказала Люба, на ўсялякі пажарны агледзеўшы даўно не белены (а, можа: даўно бялёную) столь.

— Вы адна выхоўваеце дзіця, так? — зрабіўшы націск на лічэбніку, удакладніў голас.

— Ну, як...

— То бок — без мужа?

— Т-так.

— Сацыяльныя аддзелы горада праводзяць акцыю: бясплатная раздача і ўсталёўка аўтаномнага пажарнага апавяшчальніка для інвалідаў, мнагадзетных, мацярок-адзіночак ды іншых катэгорый малазабяспечаных грамадзян, — у пяцьдзясят другі за сёння раз прадэкламаваў голас. — Паколькі вы пражываеце ў двухпакаёвай кватэры, вам належана дзве штукі апавяшчальнікаў. Скажыце калі ласка, калі вы бываеце дома?

— Ды я заўсёды бываю. Я ж з дзіцем сяджу, — на ўсялякі пажарны ўдакладніла Люба. — Ну, хіба што пагуляць выходзім удзень перад сном ці ў магазін...

— Добра, — з палёгкай выдыхнула слухаўка і ў пяцьдзясят другі раз паведаміла: — Работнік прыйдзе да вас у бліжэйшы час, каб здзейсніць усталёўку. Усяго добрага.

Насамрэч Люба не была маці-адзіночкай. І бацька ў дзіцёнка — Слаўкі — меўся, і жыў ён разам з дзіцем і жонкай. Праўда, у шлюбе грамадзянскім. Хоць і распісацца прапаноўваў, і вяселля хацеў, каб усё як палажана. Гэта Люба не захацела роспісу й вяселля. Прычына была простая.

Калі Люба даведалася пра цяжарнасць, стаяў шэры смаркаты лістапад. Не хацелася Любе вяселля ўвосень, калі шэрань, бруд і слота. Ні фотак прыгожых, ні свята. Ды й не так жа хутка вяселле тое робіцца. Ну, у ЗАГСе якраз чаргі не было — распісвайся не хачу. Гэта не Мінск, дзе, кажуць, за паўгады запісвацца трэба. А банкет, а тамада, а здымкі, а сукенка ўрэшце рэшт (якая, нават калі на пракат браць, палову ўсіх выдаткаў возьме)? Сяброўкавыя бацькі, напрыклад, дык аддымысловы вясельны крэдыт у банку бралі. Ну а як?..

Узімку — тым больш не хацелася. Хто ж зімой замуж выходзіць? Спадзявалася: можа, у сакавіку яшчэ не будзе вельмі заўважна? Але ў сакавіку ўжо не проста заўважна стала, але яшчэ й такі таксікоз люты пачаўся, што ўжо ніхто ні пра якое вяселле й не думаў. Тут бы данасіць хоць да мінімальнага тэрміну. Двойчы ў рэанімацыі адлежвацца даводзілася, пракапвацца, бо ежа назад выходзіла, а што не выходзіла — на дзіцёнка й будаўніцтва яго дамка плацэнтавага ішло. У Мінск вазілі на захаванне. 80 км. Баялася, каб у дарозе спохваткі не пачаліся. Але нічога, абышлося.

Не, ну сучасная — асабліва айчынная — медыцына й на зусім маленькіх тэрмінах плод ратуе. Толькі, як змрочна жартаваў яе мінскі рэаніматолаг, з такіх дзетак «ліхтарат» вырастае. Той, які потым за Цыбуленку галасуе.

Ліхтарат Люба не хацела. Але й не вельмі разумела тых, хто на Цыбуленку гаўкае. У яе райцэнтры, праўда, ніхто асабліва й не гаўкаў. Гэта ўжо ў мінскай лякарні, ад рэанімацыі адыходзячы, яна наслухалася і пра нячэсныя выбары, і пра нейкія рэпрэсіі, і пра эканамічны калапс. Ляжала з ёю кабета амаль пенсійнага веку. Мінчанка Святлана. Уся з сябе, выпешчаная, дагледжаная, з манікюрамі-педзікюрамі. Нібы й старая ўжо, калі па шыі глядзець, а цела, грудзі — як у маладухі (Люба маму сваю згадала адразу ж, калі пабачыла, як Святлана распраналася падчас агляду). І вось жа — на дзіцёнка наважылася. Сама на машыне прыехала, калі воды пачалі адыходзіць. (Дарэчы, лякарня была рэгіянальная, але ж у палаце з нямінскіх толькі Люба і дзеўчынёха нейкая, ці са Смалявічаў, ці са Смілавічаў былі — астатнія сталічныя: хто па аплаце, хто па блаце).

Мінчанка балбатлівая выявілася — жах. Ці гэта яе сперапуду пасля наркозу на базар прабіла? Увесь час фаніла — то пра мужоў сваіх, хто колькі зарабляў (Люба не вельмі веры давала, бо зусім нерэальныя лічбы гучалі), то пра дачку. Ні «Косма» пачытаць, ні скрыню паглядзець (хаця бабскіх баек, якіх Люба за тыдзень наслухалася, не на адзін серыял хопіць).

Дачка журналісткай працуе на тэлевізіі. Цяпер у Маскве, а пачынала тут, у Мінску. Рабіла адной чы гутарку з нейкім чыноўнікам для навінаў. Дык той штосьці ляпнуў пра неэфектыўнае кіраванне, а журналістка, маладая-зялёная, у сюжэт умантавала. Вядома ж, сюжэт не прапусцілі, а ў хаце на заўтра ж шмон учынілі. Усё ў кватэры перагрэслі, паліцы павыварочвалі, падушкі перапатрашылі — кшталту каб копію касеты ніздзе не прыхавала. Пасля гэтага і з'ехала дачка ў Маскву. Таксама рэпарцёрам уладкавалася. Калі апошнія выбары былі, яе ў Мінск накіравалі, «сюжэт» рабіць. Падчас разгону мітынга на плошчы ніхто не глядзеў, ці ёсць на табе бэйджык «Прэса», ці няма, і запакавалі яе ў бітма набіты аўтазак. Пакуль пакавалі і везлі, білі — Святлана казала, што ўсе грудзі былі сінія і паказвала на сабе. Яшчэ пашанцавала, што ў турэмным дворыку дачку мужаў знаёмы палкоўнік апазнаў і за руку з шэрагу вывеў. Слухала Люба — і не тое, што не верыла (які рэзон быў гэтай мінскай фіфе ілгаць ім?), але й не надта каб да сэрца брала: сама дзеўка вінаватая, няма чаго было туды перціся. Святлана ж ледзь не з гонарам пра дачку распавядала. Было б чым ганарыцца...

Ну, вось, данасіла Люба да саракавога тыдня, і ў чэрвені нарадзіла. Спярша думала, адыдзе крыху — і вяселле зладзіць, але Славік зусім кволенькі адразу быў. З хваробы ў хваробу кідала — то білірубін павышаны, то ротавірус нейкі... «І адкуль гэтая трасца сыплецца, — усё здзіўлялася Любіна маці. — Жылі ж раней нейк без гэтага...»

Ды й сама Люба паднабрала за цяжарнасць там, дзе і заўсёды празмерна было (матчына генетыка). Якія тут табе фоткі? На халеру яны трэба, калі сорамна будзе ў «Аднакласніках» павесіць?!

Ну і, да ўсяго, — са свякроўю будучай непаняткі пачаліся. Паехалі яны спярша са Славікам і Колем (так хлопца яе звалі) да яго бацькоў, што лагічна было — у тых трохпакаёўка, добра абстаўленая, дом маналітна-блочны. Карацей, кожа-рожа-хай-тэк, усе дзялы. Але не ўжыліся яны з маці — ці то кухню не падзялілі, ці, можа, Колю? Рыкнула свякроў раз на Любу, другі. А Любаня не з тых, хто трывае: сабрала рэчы й вярнулася ў сталінку да бацькоў. Жыла там маці яе з дзяцінства. А наагул — яшчэ бабця ў пяцідзясятых са сваёй маці ў камуналцы гадавалася. Прыбіральня — дык толькі на Любінай памяці з'явілася. А так на двор хадзілі. Санвузел сумешчаны. Бацька Любін яго гаваннай заве — то бок гаўно і ванна разам.

На заўтра і Коля да іх прыехаў. Жыць пачалі ўпяцёх. Ушасцёх нават — калі ката лічыць. Бацькі — людзі вясёлыя. Самі ж у значна горшых умовах пачыналі. Ну, а пасля, покуль абжыліся-ўладкаваліся, ізноў смаркатая восень, шэрань і слота. Ніхто ўжо пра вяселле ўслых і не згадваў.

Коля ва ўніверы мінскім вучыўся. На завочным. У райцэнтры тэхнікум скончыў і сантэхнікам працаваў. З халтурамі штосьці выходзіла, але не дужа яму гэта, ясная справа, падабалася. Цяжарнасць Любіна як снег звалілася, і Коля — з мамкінай падказкі, пэўна, — нават паспрабаваў быў намякнуць: маўляў, давай мо пачакаем, час цяпер незразумелы, універ во яму хоць бы скончыць. Але Люба цвёрда абсекла: не хочаш — не трэба: я й сама дзіцёнка выгадую. Але тады, як затрымка здарылася, і Люба не адразу з лёсам змірылася. Да апошняга спадзявалася, што гэта толькі затрымка. Сама яна на рынку працавала. Рэалізатаркай. А хто ж табе на рынку які дэкрэтны адпачынак аформіць — у яе й працоўнай не было. Ну а як?..

А тады ні ў адной аптэцы тэсту на цяжарнасць не знайшлося. І паехаў Коля ў Мінск — у яго якраз сесія пачыналася — са слоічкам Любінай мачы, набыў тэст і, не дачакаўшыся вечара, ва ўніверскай прыбіральні ўсё і спраўдзіў. Так хацелася, каб адна рысачка на тэсце праявілася, але ж не — праявіліся дзве!..

Цяпер пра ўсё гэта са смехам згадваецца. А насамрэч — і не згадваецца ўжо. Нібыта й вагання ніякіх не было. Такі Славічак ладненькі й пацешненькі вырас. Цьху-цьху-цьху...

Карацей, засталася Люба дэюрэ «адзіночкай». А тут сяброўка з рынку параіла: ты схадзіла б у сацаддзел, на дапамогу памперсную падала. І ў чаргу на кватэру запішыся, ці мала што? Ну, яна й пашла, і падала, і запісалася. Яе ўключылі ў нейкі нібыта хутчэйшы спіс — не самы хуткі, вядома ж: «Ну, вы ж разумеце, цяпер галоўны прыярытэт для дзяржавы — мнагадзетныя сем'і. Ну, і пра маці-адзіночак мы таксама, канешне, помнім», — запэўнілі.

Дапамогі той і сапраўды толькі на два пачкі «памперсаў» хапала. Затое неўзабаве прыйшлі з сацаддзела — правяраць, з кім яна ў кватэры жыве, як жыве і, зрэшты, ці жыве. Добра, што Колі дома не было. Прайшліся па пакоях, нават у шафу зазірнулі. Спыталі, чые красоўкі мужчынскія ў вітальні стаяць. Адказала: бацькавы. Пазіралі крыху падазрона, але нічога, абышлося. Сыйшлі.

І вось цяпер ізноў гэтыя сацаддзел са сваёй акцыяй па падтрымцы малазабяспечаных катэгорыяў...

Люба прачытала на нейкім мамскім форуме, што пад маркай усталёўкі апавяшчальнікаў насамрэч праводзяць дагляд кватэр: ці сапраўды мнагадзетныя альбо «адзіночкі» тут жывуць, ці ложкі дзіцячыя стаяць. Могуць і ў шафу зазірнуць (гэты факт асабліва абураў форумных змагароў) — паглядзець, якая вопратка на паліцах ляжыць. Хтосьці пісаў, нібыта прыйшлі так у кватэру, дзе шматдзетныя прапісаны, а там — толькі бабця з дзедам. Аказалася — яны на чарзе стаяць на жыллё, з бацькамі прапісаныя, а самі кватэру здымаюць (ну як ты рэальна ўсямёх у двухпакаёвай хрушчоўцы з 5-метровай кухняй памесцішся?). І суседзяў распыталі, ці часта яны дзіцячыя енкі чуюць. А насамрэч — не чуюць. Гэта ў хрушчоўцы! Карацей, выкінулі тых мнагадзетных з ільготнай чаргі. «Давай, дасвіданія», як кажуць...

Пісалі, што Цыбуленка даў загад скараціць чэргі «нуждающихся», і вось пачаліся акцыі. Бясстрашныя форумныя жыхары абурана лямантавалі: ды хай бы да мяне прыйшлі са сваімі пажарнымі апавяшчальнікамі — я б іх на парог не пусціў! А яшчэ дазваляць столь псаваць? Ды з якое радасці? Ды я б іх!..

Тое ж самае, дарэчы, і Любін бацька сказаў: пасляць іх куды падалей — але маці абачліва запярэчыла: хай сабе ўсталююць, і забудземся на іх. Нашто гусей дражніць? Ды й напраўду — а калі пажар? Праводка ж, пэўна, з пяцідзясятых гадоў не мянялася.

Званок у дзверы пачуўся праз тыдзень пасля тэлефанавання, калі Люба крыху страціла пільнасць, заспеўшы Колю дома: зайшоў перахапіць у абед. Коля прапанаваў не адчыняць, але Люба, завесіўшы фіранкі ў дзіцячым пакоі і замкнуўшы Колю з малым у «гаванне», дзе яны караблік пускалі (Славіку на ўсялякі пажарны шчэ й дунду ўсунула), усё ж адчыніла. На парозе стаяў мужык з перфаратарам і інструментальнай скрыняй. Са скрыні ён выцягнуў два апавяшчальнікі, падрабязна распавёў, як імі карыстацца (калі батарэйку мяняць, як чысціць). Збіраўся ўжо прадэманстраваць, як, уласна, апавяшчальнік апавяшчае, але Люба паверыла на слова, кіўнуўшы на дзверы пакоя, маўляў, дзіцёнак спіць. Таму й свідраваць нельга.

— Нашто вам час губляць. У вас жа, пэўна, шмат працы яшчэ. Мы самі ўсталюем. Бацька мой прыйдзе ўвечары і прыкруціць.

Мужчына не настойваў.

Калі ён ужо стаяў у дзвярах, з купальні пачуўся грукат.

— Гэта хто там у вас? — пацікавіўся ён.

— А-а, гэта кот. Ваду любіць піць з-пад крана. Напэўна, мыльніцу развярнуў.

— Кот? А-а… Усяго добрага.

Сацаддзел Дзяржынскага раёна месціўся рыхтык у такім жа двухпаверхавіку, як і Любіна кватэра. У цэнтры райцэнтра такіх будынкаў, абабітых звонку вагонкаю — іх па старой памяці называлі баракамі — захавалася нямала яшчэ з даваеннага часу. У іх пераважна месціліся ўсялякія ўстановы. Абстаноўка ўнутры была не проста спартанская. Тут хутчэй падышоў бы эпітэт «жабрацкая»: рыпячая драўляная падлога з аблезлай фарбаю, патрэсканыя сцены, даўно не бялёная (ці: даўно бялёная) столь у жоўтых разводах. І сёй-той, хто ўваходзіў сюды з цвёрдым намерам прасіць і патрабаваць, ну, не тое, што пакідаў надзею, але тут жа губляў увесь імпэт і рашучасць. Маўляў, калі начальства ў такіх умовах жыве, то што ўжо нам-смяротным…

Хіба што супрацоўніцы са сваімі баявымі макіяжнымі расфарбоўкамі й сучасныя кампутары з пляскатымі маніторамі стваралі рэзкі дысбаланс з сірочасцю агульнай абстаноўкі. Ну і апавяшчальнікі, у вялізнай колькасці, нібы маленькія касмічныя апараты, прысмакталіся да жоўтае столі ўсіх калідораў і кабінетаў…

Начальнік сацыяльнага аддзела, вярнуўшыся з абедзеннага перапынку, з засяроджаным выглядам раскладваў пасьянс-павук, калі ў дзверы пагрукалі:

— Сяргей Аляксандравіч, вас просіць зайсці галава, — паведаміла бландзіністая сакратарка. — І дадала: — Зараз.

— Добра, дзякуй. Нешта здарылася?

— Ды не. — Сакратарка прычыніла дзверы і, панізіўшы голас, па-змоўніцку прамовіла. — Там у яго госць. Сказаў нікога не пускаць. Ужо дзве гадзіны сядзяць. Я на абед выходзіла, а яны там так і засталіся. Скрынку нейкую прывёз.

І, ужо ў дзвярах: — Нумары на машыне — з сямёрачкай…

— Знаёмцеся, гэта Алег Фёдаравіч. З Мінска да нас, — галава зрабіў шматзначную паўзу. Алег Фёдаравіч кіўнуў. Трымаўся ён ціха, але значна. Чамусьці ў Сяргея Фёдаравіча не ўзнікла сумневаў адносна месца яго працы.

Галава працягваў:

— Думаю, што каму-каму, а не вам, Сяргей Аляксандравіч, трэба нагадваць, пад якім дэвізам праходзіў гэты год. Беражлівасць, беражлівасць і яшчэ раз беражлівасць. Між тым, не ўсе разумеюць гэта, патрабуючы ад дзяржавы, у цяперашніх няпростых варунках, часам неадэкватнай падтрымкі і нават апекі. Недаравальным марнатраўствам было б, калі б мы, тыя, каму народ даверыў клопат пра сябе, сядзелі, склаўшы рукі, і пазіралі, нібы мышы з-пад веніка. — Галава важка заклаў руку за борт пінжака. — Ніякіх экстрэмісцкіх настрояў у нашым горадзе, дзякуй богу, не назіраецца. Незарэгістраваныя арганізацыі сваю дэструктыўную дзейнасць у нас не праводзяць, як у Мінску, — тут Алег Фёдаравіч прыўзняў і пачаў ссоўваць бровы. Галава хутка выправіўся. — Як у Мінску праводзілі да нядаўняга часу. Стараннямі Алега Фёдаравіча і яго калег усе намаганні ворагаў нашага спакою і дабрабыту пацярпелі суцэльны крах.

Бровы госця рассунуліся, заняўшы свае ранейшыя пазіцыі.

— Так, у нас сацыяльная дзяржава. Між тым, шмат хто спрабуе на гэтым паразітаваць. І вы, Сяргей Аляксандравіч, цудоўна ведаеце, што вышэйшым кіраўніцтвам краіны пастаўлена задача выявіць гэтых нядобрасумленных грамадзян. Асабіста вам пастаўлена… Па пэўных падліках, каля паловы чаргавікоў, якія прэтэндуюць на льготнае жыллё, насамрэч ніякіх прывілеяў не маюць. Наколькі паспяхова вамі як начальнікам сацыяльнага аддзела праводзіцца праца па вычляненні такіх элементаў? — нечакана рэзка ва ўпор запытаў галава Сяргея Аляксандравіча.

— Ды… працуем э-э… у штатным рэжыме. — Сяргей Аляксандравіч зразумеў, што цяпер вырашаецца яго лёс. — Ды як ты іх вычленіш, гэтых элементаў? Колькі нас, правяральшчыкаў, а колькі іх?..

Галава хітравата па-змоўніцку зірнуў на Алега Фёдаравіча.

— А вось таму таварышы з Мінска і прыехалі да нас. Каб досведам з намі падзяліцца. Гэта вам, Сяргей Аляксандравіч, не пасьянсы раскладваць. Тут трэба дзейнічаць хутка й пэўна, — галава ледзь скрываў унутранае трыумфаванне ад выгляду раптоўна пачырванелага начальніка аддзела.

— Зірніце, калі ласка, вось на гэта. — Галава дастаў з вялікай скрыні, што стаяла за фіранкай, апавяшчальнік.

Сяргей Аляксандравіч узяў апарат, пакруціў у пальцах і паклаў на стол.

— Звычайны апік. Батарэйка толькі харошая. Такой на год а мо й на два хопіць. Не тое, што нашыя. Пару месяцаў — і капец.

Галава шырока пасміхаўся. Рэдка калі начаддзела бачыў шэфа ў нагэтулькі прыўзнятым настроі.

— А цяпер зірніце сюды, — галава развярнуў на 180 градусаў манітор свайго кампутара. — Можаце памахаць ручкай…

Агаломшаны начальнік аддзела бачыў у маніторы... сваю патыліцу. Ён рэзка павярнуўся й зірнуў на столь. Са столі на яго глядзеў аўтаномны пажарны апавяшчальнік.

— Можаце прайсці ў свой кабінет. Алег Фёдаравіч пазнаёміць вас з тэхнічнымі дэталямі вашай новай працы.

Люба ўжо стаяла ў дзвярах з вазком, збіраючыся выходзіць на дзённы шпацыр, як у вітальні забрыньчаў тэлефон.

— Алё?

— Сацаддзел. Ці прымацавалі вы да столі аўтаномны пажарны апавяшчальнік?

— Пакуль яшчэ не. Не паспелі, — не здолела ад такой нечаканкі схлусіць Люба. І хутка дадала: — Але яны знаходзяцца амаль пад столлю: адзін на лядоўні, другі на шафе, — усё-ткі схлусіла, гледзячы на «апікі», якія як ляжалі, так і ляжалі на тумбачцы ў вітальні.

— Не, ведаеце, трэба ўсё ж прымацаваць. Да нас паступаюць сігналы, што шмат у каго апавяшчальнікі не прымацаваныя. Але ж, па нормах і інструкцыі, яны гарантавана дзейнічаюць толькі ў палажэнні пад столлю сетачкай уніз. Зразумейце, нас жа таксама кантралююць. — Танальнасць голаса нечакана набыла штосьці, адрознае ад аўтаадказніка. — Вы ж не будзеце супраць, калі наш спецыяліст завітае да вас і ўсталюе іх?

— Ды вядома ж, калі ласка…

— Вось і добра. Там, дарэчы, у вас хутчэй за ўсё адзін бракаваны трапіўся. Заадно і заменіць…

▸ АПОВЕД

АПОШНІ СВІТАНАК

Антось УЛАСЕНКА

Ізноў дождж, дробны, пранізлівы. Ізноў Лукішскі пляц — на світанку апошняга дня. І ўсё як быццам бы ўпершыню: і тыя кайданы, і тое шэрае неба над галавою. Зноўку пішу з-пад шыбеніцы, не цямячы ні халеры, хто ж я такі насамрэч: першы беларускі рэвалюцыянер Кастусь Каліноўскі? альбо polski dyktator Litwy Wincenty Konstanty Kalinowski? гарадзенскі шляхціц Ігнат Вітажэнец, што асеў у віленскіх Святаянскіх мурах? ці Викентий Калиновский, «самолюбивый безумный мятежник» і «мифический герой» з савецкіх падручнікаў? ці ж Яська-гаспадар з-пад Вільні, з дзядоў-прадзедаў мужык? а мо і lietuvos nacionalinis didvyris Kostas Kalinauskas? Не ведаю, не памятаю, не разумею…

І бачыцца праз імжу дзясяты тралейбус, што ідзе на Антокаль. І чуецца знаёмы пяшчотны голас: «Stotelė Lukiškės. Kita — Kražių stotelė». З тралейбуса выцякае натоўп еўрапейскіх турыстаў з «мыльніцамі», якія сёння адмыслова сабраліся, каб паглядзець на маё павешанне. Калі ласка, калі ласка, запрашайма ўвесь паспаліты люд!

А паліцмейстары ўжо вядуць мяне да будынка Lietuvos muzikos ir teatro akademija, з вокнаў якога льецца маркотная фартэпіянная музыка. Што гэта: «Развітанне з Радзімай» Міхала Агінскага ці «Pożegnanie Ojczyzny» Michała Kleofasa Ogińskiego? Ніяк не пазнаю… Але ж навошта нам у той бок? Тамака няма маёй збавіцелькі, шыбеніцы, адно толькі крыж ахвярам савецкага генацыду ды музей КДБ. Не, толькі не туды, прашу, прашу, толькі не ў НКВ-Дэшныя катавальні…

Нібы пачулі. Канвой заварочвае, і вось я ўжо гляджу на касцёл святых Якуба і Піліпа, а пад самымі ягонымі мурамі бачу драўляны крыж, які паставяць тут з нагоды маёй смерці. Але ці ж маёй? Бо дата нараджэння на мемарыяльнай пліце не тая, ды і шыбеніца, здаецца, стаяла не на тым месцы. Здаецца… Ні ў чым ужо я не ўпэўнены. Столькі разоў даводзілася тут паміраць, а цяпер і месца ўласнага пахавання не ўзгадаю: часам прыемна думаць, быццам рэшткі мае знайшлі прытулак непадалёк — на вяршыні Замкавай гары, а часам не-не, ды і прымроіцца агульная магіла ў вёсачцы Плябань Маладзечанскага павета.

Можа, усё гэта здарылася не са мною? Не я рыхтаваў паўстанне, не я сядзеў у дамініканцаў, не я пісаў pismo do ludu Białoruskiego z-pod szybienicy… Але хто ж тады? Мо так і пачынаецца вар'яцтва? Не ведаю. Ды што наогул я ведаю, калі нават дату сённяшнюю не назаву дакладна — ці то дзясятага, ці то дваццаць другога сакавіка.

Але паліцмейстар падштурхоўвае ў спіну, і мы праз натоўп рушым да шыбеніцы. Час ужо пераваліў за дзесяць гадзін, а сонейка ўсё ніяк не асвеціць гэтую золкую раніцу. Дажджыць.

Смела іду наперад. Трымаю сціснуты кулак ля сэрца і шукаю вачыма знаёмыя твары. Іх няма: усё гэта людзі не майго часу — чужыя, незразумелыя. Хто яны? Беларусы, краёўцы, ліцвіны, тутэйшыя, крывічы? Не разабраць. Іхнімі вачыма быццам глядзяць будучыя пакаленні майго народа і моляць: «Дай нам параду. Натхні нас. Ратуй нас».

Якой жа вам яшчэ парады? Зноў і зноў праходжу я свой шлях ад пачатку да самага канца, не баючыся і не азіраючыся. Вось і цяпер крочу да шыбеніцы, горда і годна трымаючы галаву. Ссечаны плецьмі, але незламаны. Ці мала вам такога прыкладу? Колькі яшчэ разоў падымацца мне на сваю Лукішскую Галгофу, пакі вы не ўцяміце, што вам рабіць, каб удыхнуць волі?

У вачах вашых сумнеў. Бы кажаце: «Ты ж зараз загінеш. Які з цябе прыклад? Пабойся Бога, чаму ты здольны нас навучыць?».

Так, загіну. І што з таго? Я ўжо безліч разоў паміраў за вас і буду паміраць нанова, пакуль не ачуняеце. Буду, ведайце ж, рыхтаваць паўстанні, пісаць лісты дзецюкам сваім і бянтэжыць людскія сэрцы думкамі пра блізкую волю. І шчэ не аднойчы будзе той самы дождж, і той самы Лукішскі пляц — на світанку апошняга дня…

Але кожны раз перад смерцю кат скідвае з мяне кайданы — вы ж са сваімі не растаяцеся да самай труны.

Маўчаць. Апускаюць вочы.

Як заўсёды.

Гляджу на іх, але не знаходжу той адзінай, якую больш за ўсё жадаю пабачыць. Дзе ты, мая галубка, Марыська мая чарнаброва? Чаму цябе няма побач? Няўжо — страшэнная думка — няўжо і ты нерэальная, як астатняе маё жыццё? Тады, атрымліваецца, не было ніякай Марыі з Ямантаў, а была адно алегорыя маёй зямлі, у якую я бязмерна закаханы… Добра, няхай так. Я гатовы адмовіцца хоць бы і ад кахання зямнога, каб толькі вы здолелі адчуць сапраўдную любоў да роднага краю.

Няма на пляцы і здрадніка. Хачу верыць, што сумленне не дазволіла б Вітаўту Парфіяновічу прыйсці сюды, што ў гэты момант ён спавядаецца перад святымі абразамі, зразумеўшы, якое вялікае зло ўчыніў. Хачу верыць…

Мінорнае «Развітанне з Радзімай» з вакон музычнай акадэміі тым часам змяняецца мажорным «Паланэзам смерці».

І бачу постаць мніха на званіцы святых Якуба і Піліпа. Бі, братка, бі ў звані! Чаго ж ты марудзіш? Няхай яны аплачуць мой канец, няхай звон той разнясецца па-над Вільняй, скліча сонейка, вясну ды надзею на гэтую шматпакутную зямельку.

А вось і ты, мая ратавальніца — сумна працягваеш да мяне пятлю. Людзі навокал расплываюцца і марнеюць, сумяшчаючы прастора і час, блытаюцца мары і ўспаміны. То прымроіцца зімовая плошча, залітая крывёю, дзесь далёка; то — гандлёвыя намёты Казюкоў увесну. І над усім лунаюць бел-чырвона-белыя сцягі.

Грымяць барабаны.

Узыходжу на эшафот. На шыю накідваюць вяроўку, скідваюць з ног кайданы. Зачытваюць мураўёўскую канфірмацыю.

А сонца ўсё няма, а дождж усё ліе. Так і не дацягну да сапраўднай вясны. На жаль.

Кідаю апошні позірк на свой народ, з чыім лёсам звязаны навечна, — і не веру вачам! Усе як адзін выпрамляюць спіны, усміхаюцца і пачынаюць пляскаць у ладкі, не зважаючы на шыкаючых паліцмейстараў. Няўжо?! Няўжо нарэшце хоць штосьці?.. Значыцца, ёсць шанец…

Галава ідзе кругам. Звіняць званы, грымяць барабаны, пляскаюць у далоні людзі, ільецца пошчак дажджу.

Я, Кастусь Каліноўскі, сын зямлі беларускай, у фінальным імгненні свайго жыцця крычу ў шэрае неба, як крычаў незлічоныя разы да таго і буду крычаць зноў і зноў:

— Каго любіш?

І кожны раз, робячы апошні крок з эшафота, спадзяюся. Хачу. Жадаю. Прагну пачуць у адказ:

— Беларусь!

▸ ВЕРШЫ

НА ПОЎДЗЕНЬ АД ПАЎНОЧНАЙ КАРЭІ

Андрэй ХАДАНОВІЧ

Цягнік Чыкага-Токіа

Сёння я дабіраўся
з Чыкага ў Токіа на цягніку,
бо калі самалёт ляціць 13 гадзінаў,
гэта ўжо цягнік.

Гэта як стартаваць у Берасці
і цэлую ноч ехаць у Гомель,
адсочваючы па маніторы
рух свайго цягніка,
што мусіць абагнуць Ціхі Акіян
праз Канаду, Аляску,
Камчатку й Сахалін.

У агульным вагоне
гучыць класічная музыка.
Па калідоры праходзяць
бездакорна ветлівыя правадніцы,
разносячы рысавыя крэкеры.

Бліжэй да адзінаццатай,
ужо за канадскай мяжой,
пасажырам прапаноўваюць найлепшае
ў Фаніпалі
слівовае віно з лёдам —
і я адчуваю, як у цемры, за ілюмінатарамі вагона,
расцвітаюць слівы, вішні й сакуры.

Апоўначы
у Петрапаўлаўску-Камчацкім
у цягнік заходзяць цёртыя жыццём
мужчыны,
прапануючы памяняць украінскія грыўны
на японскія ены.

А пад раніцу ў Сапара
вагон запаўняюць мясцовыя бабулькі,
з гучным крыкам просячы купіць
яшчэ цёплае сакэ,
свежазгатаваныя хатнія сушы
і самаробныя нэцкэ
у выглядзе плюшавых мядзведзікаў,
якімі ім тут выдаюць зарплату.

Цягнік набліжаецца да станцыі
прызначэння.
Машыніст з японскім прозвішчам,
што адзін у адзін супадае з тваім, любая,
у апошні раз звяртаецца да пасажыраў
на прыўкраснай беларускай мове
з ледзь прыкметным паўночна-карэйскім акцэнтам.

А я ў чарговы раз думаю, як гэта сумна:
большую частку дарогі
зноў ехаць без цябе,
бо ты сышла яшчэ ў Аранчыцах,
а я паехаў далей.

Раманы

Ён нарадзіўся на пачатку XX ст.
Праз дваццаць год выдаў свой першы
раман,
які адразу быў перакладзены на дваццаць моваў.

Герой, дваццацігадовы паэт,
расчароўваецца ў творчасці,
але потым прыходзіць у літаратурны музей,
закохваецца ў прыгожую супрацоўніцу,
дабіваецца яе кахання, зноў пачынае
пісаць,
але неўзабаве памірае ў ейных абдымках,
так і не паспеўшы нічога пакінуць
нашчадкам.

У сябе на радзіме
раманіст атрымаў усе магчымыя
ўзнагароды
і быў прызнаны жывым класікам.

Праз дваццаць год літаратурнай
дзейнасці
ён быў вылучаны на Нобелеўскую прэмію,
якой не атрымаў,
што моцна абурыла ўсіх ягоных землякоў.

Яшчэ праз дваццаць год
ён памёр у сваім ложку,
так больш і не напісаўшы ніводнага
рамана.

У год смерці класіка
ў яго родным горадзе быў заснаваны
літаратурны музей,

Фота www.budzma.org

а трохі пазней — надрукаваны каляровы буклет
пра ягоныя жыццё і творчасць,
якім праз дваццаць год малады наведнік музею,
паэт-пачатковец,
захінуў ад ліўня прыгожую экскурсаводку,
што сама ніколі б не наважылася
так абысціся з каштоўным рарытэтам.

Праз дваццаць дзён
ён прыйшоў да яе на працу —
у панядзелак, калі ў музеі быў выходны
і ніхто не замінаў прызнацца ў каханні.

Яшчэ праз дваццаць дзён,
напісаўшы свой найлепшы любоўны верш,
ён наважыўся папрасіць у дзяўчыны рукі,
якую атрымаў,
што моцна абурыла ўсіх ейных землякоў.

Яшчэ праз дваццаць дзён,
упершыню займаючыся з ёй каханнем,
ён падумаў, што вельмі ўдзячны класіку
і абавязкова перачытае ягоны раман.

Праз дваццаць год ён памёр у сваім ложку
ў абдымках прыгожай жонкі,
якая да канца жыцця
працавала экскурсаводкай у музеі,
так больш і не завёўшы
ніводнага рамана.

Цяжка сказаць, які з двух атрымаўся лепшым.

* * *

Пасярэдзіне вялікага возера
пад праліўным дажджом
высока ў неба б'е фантан,
як помнік
чыстаму мастацтву.

Вершык для Тэадора Адорна

«Яны нічога не ведаюць пра нас», —
кажа мне знаёмая,
варшаўская пісьменніца.

«Вядома ж, — адказваю ёй,
паказваючы на Скарыну з кухлем
на сваёй майцы. —
Усе пытаюць, што гэта за чувак
з півам».

«Гэта што, — кажа яна, —
адзін сёння запытаўся:
«Польшча — гэта дзе?»
А потым яго азарыла:
«А, ведаю, Аўшвіц!»

Уяўляеш, Андрэю,
адзіная асацыяцыя з палякамі».

«З беларусамі і такой няма», —
кажу ёй.
А потым мяне азарыла:

«Не, і ў нас ёсць свой Аўшвіц,
і ты нават ведаеш яго прозвішча».

Высокія тэхналогіі

Яблыкі ў Паўднёвай Карэі
нашмат большыя й саладзейшыя,
бо растуць адразу ў спецыяльных
упакоўках.

«Плады высокіх тэхналогіяў», —
жартуе адзін падарожнік.

«Садавіна Samsung», —
працягвае другі.

«Яблыкі Apple», —
дадае трэці.

Кіроўцу-карэйцу падабаецца,
і ён пляскае проста на хаду,
не здымаючы са стырна
адной далоні.

Інь і Ян, або Вадзяністая бульба

Хто можа прыйсці на сустрэчу
з беларускім літаратарам
на аддзяленне русістыкі ўніверсітэта
ў няблізкіх ваколіцах Сеулу?

Яна мела такія вейкі,
што веер быў непатрэбны.

Ейны голас звінеў,
як карэйскія званочкі,
збіраючы ўсіх навакольных турыстаў,
што слухалі разам са мной.

Яна папрасіла зваць яе Інай,
хоць так напраўду ейнае імя Ін Янь.
А, можа, нават Інь Ян?

Яе расійская мова
была таямнічая, як усходнія іерогліфы,
і магла значыць усё, што заўгодна.

«У вас ёсць відзіная картошка?»

Вадзяністая?
Я на адным дыханні
прачытаў ёй лекцыю пра бульбу
як крыніцу жыццёвай энергіі
і сэксуальнасці беларускіх мужчынаў.

Але яна відавочна хацела чагосьці
іншага:
«У вас ёсць відзініая картошка?»

Я расказаў ёй рамантычную гісторыю
пра студэнта й студэнтку, што паехалі на бульбу
і аднойчы так прамоклі пад дажджом,
што дагэтуль жывуць разам.

Кроплі дажджу
стукалі па ўніверсітэцкім ганку,
не кранаючы ейных веек,
а яна, ужо ледзь не плачучы,
паўтарала: «У вас ёсць відзіная
картошка?»

І тут да мяне дайшло.
Дай Бог здароўя прарэктару,
у кішэні якога знікла мая апошняя
візітоўка:
цяпер я маю законную нагоду
уласнаручна накрэмзаць ёй усё, што захочу.

«Я буду пісаць вам, — паабяцала Інь Ян. —
А калі вы раптам забудзеце, хто я,
пароль: вадзяністая бульба».

Я не забуду.

Кёнджу-Сеул, верасень 2012

НАВЭЛЫ

ТЭАТР У ВАКНЕ

Ільзэ АЙХІНГЭР

Жанчына абаперлася на падваконне і вызірнула на вуліцу. Вецер налятаў лёгкімі павевамі ад ракі і не прыносіў нічога новага. У жынчыны быў засяроджаны позірк цікаўных ненасытных людзей. Але яшчэ ніхто не зрабіў ёй задавальнення апынуцца пад коламі машыны перад ейным домам. Да таго ж яна жыла на перадапошнім паверсе, і дарога была далёка ўнізе. Толькі шум лёгка падымаўся наверх. Усё астатняе было далёка ўнізе. Калі яна ўжо хацела адысці ад акна, то заўважыла, што стары ў доме насупраць запаліў святло. Паколькі яшчэ было светла, тая лямпачка была ледзь заўважная. Яна ствара тое ж дзіўнае ўражанне, што і вулічныя ліхтары ў промнях сонца. Нібыта нехта запаліў свечкі на сваім акне да таго, як працэсія пакінула царкву. Жанчына засталася глядзець. Стары адчыніў акно і заківаў галавой у ейны бок. «Гэта ён мне?» — падумала жанчына. Кватэра над ёй была пустая, а знізу была майстэрня, якая ў гэты час ужо зачыненая. Яна крыху нахіліла галаву. Стары зноў заківаў. Ён крануў свой лоб, заўважыў, што не мае капелюша, і знік углыбіні пакоя.

Ён хутка вярнуўся ў капелюшы і паліто. Стары зняў капялюш і пасміхнуўся. Потым ён выцягнуў з кішэні белую насоўку і пачаў махаць. Спачатку асцярожна, затым усё хутчэй. Ён звесіўся з акна, і жанчына баялася, што ён можа вываліцца. Яна зрабіла крок назад, але гэта нібыта толькі падбухторвала яго. Стары выпусціў з рук насоўку, зняў з шыі шалік — вялікі стракаты шалік, — цяпер той лунаў у вакне. Стары пасміхаўся. Калі жанчына зрабіла яшчэ крок назад, стары рэзкім рухам скінуў капялюш і абматаў шалік вакол галавы нібы цюрбан. Потым ён скрыжаваў рукі на грудзях і пакланіўся. Падымаючы галаву, ён падміргваў левым вокам, нібыта між імі існуе нейкая таемная дамова. Усё гэта падабалася жанчыне, пакуль раптам яна не ўбачыла толькі ягоныя ногі ў тонкіх залатаных аксамітных штанах, якія боўталіся ў паветры. Ён стаяў на галаве. Калі з'явіўся ягоны твар, чырвоны, разгарачаны і лагодны твар, яна ўжо выклікала паліцыю.

Стары захінуўся ў ільняны абрус, з'яўляўся па чарзе ў двух сваіх вокнах, а жанчына ў гэты час ужо магла адрозніць сярод званкоў трамвая і прыглушанага шума вуліцы гук сірэны паліцэйскай машыны. Ейнае тлумачэнне прагучала не вельмі зразумела, а голас быў усхваляваны. Стары засмяяўся, ад гэтага на ягоным твары былі відны глыбокія маршчыны. Потым ён нейкім няпэўным рухам нібы зняў далонню ўсмешку з твара, пасур'ёзнеў. Здалося, нейкае імгненне ён трымаў тую ўсмешку ў руцэ, а затым кінуў яе наперад. Толькі калі машына з'явілася за рагом вуліцы, жанчына змагла адарваць ад яго позірк.

Ледзь дыхаючы, яна спусцілася. Вакол паліцэйскай машыны сабраўся натоўп. Паліцыянты заскочылі ў дом, за імі жанчына і іншыя людзі. Калі паліцыянты паспрабавалі выгнаць іх, яны ў адзін голас заявілі, што жывуць тут. Некаторыя падняліся на апошні паверх. Стоячы на сходах, яны назіралі, як мужчыны ўзламалі дзверы, пасля таго, як на грукат ніхто не адчыніў, званок, відаць, не працаваў. Яны дзейнічалі хутка і з такой упэўненасцю, якой мог бы пазайздросціць любы ўзломшчык. Яны апынуліся ў калідоры, вокны якога выходзілі на двор, і не гублялі ні секунды. Двое з іх знялі боты і пракраліся ў кватэру. Ужо цямнела. Яны наткнуліся на вешалку з вопраткай, заўважылі святло ў канцы вузкага праходу — і пайшлі на яго. Жанчына ішла за імі.

Калі дзверы адчыніліся, стары ўсё яшчэ стаяў ля акна спіной да іх. У яго на галаве была вялікая белая падушка, якую ён час ад часу здымаў, нібыта тлумачыў камусьці, што хоча спаць. На плячах у яго быў кілім, які раней ляжаў на падлозе. Стары быў глухаваты, таму ён не азірнуўся нават, калі мужчыны стаялі зусім блізка ад яго, а жанчына глядзела паўз яго на сваё цёмнае вакно.

Майстэрня знізу, як жанчына і думала, была зачыненая. Але ў кватэру зверху ўжо, мусіць, засялілася новая сям'я. У адным з асветленых пакояў быў дзіцячы ложак, а ў ім стаяў маленькі хлопчык. Ён таксама трымаў падушку на галаве і коўдру на плячах. Хлопчык падскочыў, памахаў рукой, яго перапаўняла радасць. Ён засмяяўся, правёў далонню па твары, пасур'ёзнеў. Здалося, нейкае імгненне ён трымаў сваю ўсмешку ў руцэ. А затым кінуў яе з усяе моцы ў твар паліцыянтам.

КАЗКА ПРА МАЛЕНЬКАГА СПАДАРА МОРЫЦА, У ЯКОГА З'ЯВІЛАСЯ ЛЫСІНА

Вольф БІРМАН

Жыў некалі адзін маленькі сталы спадар, якога звалі спадар Морыц. У яго былі вялікія боты і чорнае паліто, а яшчэ даўгі чорны парасон, які ён часта браў з сабой, ідучы на шпацыр.

Калі прыйшла даўгая зіма, найдаўжэйшая зіма ўсіх часоў у Берліне, людзі сталі часцей злавацца. Кіроўцы лаяліся, бо дарогі былі надта слізкія, і машыны заносіла. Рэгулёўшчыкі лаяліся, таму што ім увесь час даводзілася стаяць на холадзе. Гандляркі лаяліся, бо ў іхніх крамах было вельмі халодна. Працоўныя са смеццявозаў лаяліся, таму што снег не сканчаўся. Малочнік лаяўся, бо ў бітонах замёрзла малако. Дзеці лаяліся, таму што іхнія вушы пазамярзалі да чырвані, а сабакі ўжо нават не брахалі ад злосці на холад, яны толькі дрыжэлі і стукалі зубамі ад марозу, і ад гэтага здаваліся раз'юшанымі.

У адзін з такіх халодных снежных дзён спадар Морыц выйшаў прагуляцца ў сваім сінім капелюшы. Ён думаў: «Якія ж злыя людзі навокал, самы час, каб зноў прыйшло лета і выраслі кветкі».

І вось ён ішоў з такімі думкамі праз натоўп на кірмашы, дзе паўсюль лаяліся людзі. А ў гэты час неверагодна хутка вырасталі крокусы, цюльпаны і ландышы, ружы і гваздзікі, дзьмухаўцы і маргарыткі. Але ён гэтага зусім не заўважаў, хоць ягоны капялюш ужо даўно прыўзняўся над галавой, бо кветак станавілася ўсё больш і яны раслі вышэй і вышэй.

Адна жанчына спынілася перад ім і сказала: «Вой, якія ж прыгожыя кветкі растуць у Вас на галаве!». «Кветкі ў мяне на галаве! — ускрыкнуў спадар Морыц. — Быць такога не можа!»

«Можа! Зірніце вось у вітрыну, там відаць Вашае адлюстраванне. Дазволіце сарваць адну кветачку?» Спадар Морыц убачыў у сваім адлюстраванні ў вітрыне, што на ягонай галаве насамрэч растуць кветкі, рознакаляровыя і вялікія, усялякіх відаў, і ён сказаў: «Ды на здароўе, калі Вы хочаце кветку...».

«Мне б хацелася невялічкую ружу», — сказала жанчына і сарвала адну кветку.

«А мне б гваздзік для майго браціка», — папрасіла маленькая дзяўчынка, і спадар Морыц нахіліўся, каб дзяўчо змагло дастаць да ягонай галавы. Але яму не давялося нахіляцца вельмі нізка, бо ён быў крыху меншы за іншых мужчынаў. Шмат людзей падышлі, каб сарваць сабе кветку з галавы маленькага спадара Морыца. Яму зусім не было балюча, а кветкі выраслі наноў. Ад гэтага было крыху казытна, нібыта нехта пяшчотна гладзіў па галаве. Спадар Морыц быў рады, што пасярод халоднай зімы ён мог дарыць людзям кветкі. Людзей станавілася ўсё больш, яны смяяліся і дзівіліся, зрывалі кветкі з галавы маленькага спадара Морыца. І ніхто з тых, што атрымалі кветкі, не сказаў ніводнага злога слова ў той дзень.

Нечакана з'явіўся паліцыянт Макс Кункэль. Макс Кункэль вось ужо дзесяць гадоў быў дзяжурным паліцыянтам на кірмашы, але такога ён яшчэ ніколі не бачыў! Мужчына з кветкамі на галаве! Ён ледзь праціснуўся праз усіх гэтых людзей, а, калі апынуўся каля маленькага спадара Морыца, закрычаў: «Гэта яшчэ што такое? Кветкі на галаве, спадарства! Пакажыце зараз жа Ваш пашпарт!».

Маленькі спадар Морыц шукаў-шукаў ды і кажа ў адчаі: «Ён жа заўсёды быў пры мне, заўсёды быў у кішэні!».

І чым болей ён шукаў, тым хутчэй зніклі кветкі з ягонай галавы.

«Ага, — сказаў паліцыянт Макс Кункэль. — Як кветкі на галаве — дык ёсць, а пашпарта ў кішэні няма!»

Спадар Морыц працягваў пошукі пашпарта, баючыся паліцыянта, і ўсё больш засмучаўся ды чырванеў, і чым болей ён шукаў (нават у падкладцы курткі), тым хутчэй зніклі кветкі, а капялюш паступова апускаўся на галаву. У адчаі спадар Морыц зняў капялюш, і ўбачыў, што там, у патрапаным гумовым футарале ляжыць пашпарт. Але што ж гэта? Ягоныя валасы зніклі! Ніводнай валасінкі больш не было на галаве маленькага спадара Морыца. Ён разгублена правёў далонню па лысай галаве і хуценька надзеў капялюш.

«Ну вось і пашпарт, — спакойна сказаў паліцыянт Макс Кункэль. — Але ж і кветак ужо няма ў Вас на галаве?!»

«Няма...» — адказаў спадар Морыц, схаваў свой пашпарт і пабег, наколькі хутка можна бегчы па слізкіх вуліцах, дадому. А дома ён доўга стаяў перад люстэркам і паўтараў сабе: «Цяпер у цябе лысіна, спадар Морыц!».

Пераклад з нямецкай
Наталлі Рудак

ФЕЛЬЕТОН

АГРЫЗКІ

Кузьма ВЯСЁЛЫ

У школе яго амаль не заўважалі. Ва ўніверсітэце не заўважалі таксама. Дзякуючы маці, што працавала ў бухгалтэрыі аддзела адукацыі, ён імкліва зрабіў кар'еру — ад настаўніка да дырэктара школы. Далей кар'ерны рост застапарыўся. Начальнік аддзела адукацыі, якой маці дырэктара дапамагала ўдала размяркоўваць казённыя будаўнічыя матэрыялы для ўласных патрэб, пайшла на пенсію.

На працягу дзесяці гадоў Сан Саныч праседжваў дырэктарскія штаны з патаемным жаданнем пераскочыць у раённую адміністрацыю абласнога цэнтра. Але там яго не дужа чакалі, хаця па інтэлектуальных здольнасцях ён ідэальна падыходзіў для пасады важнага чыноўніка з вялікімі амбіцыямі і мінімальным розумам.

— Сукі-лядзі, — вылаяўся Сан Саныч, калі ўбачыў, як выхаванцы ягонай школы раскідвалі ў двары агрызкі ад яблык.

— Выцадкі, — падтрымаў шэфа пузаценькі і ружовашчокі намеснік па гаспадарчых пытаннях Віталь Аляксеевіч.

Яны ўдвох на ўскрайку школьнага двара абмяркоўвалі цэны на патрыманыя аўтамабілі. На вуліцы стаяла цёплае майскае надвор'е. Заканчваўся навучальны год. Словам, можна было крыху перадыхнуць ад напружанага працоўнага дня.

За школьным плотам прадэфіліравала маладая прыгажуня ў кароткай спадніцы. Віталь Аляксеевіч правёў яе пажадным позіркам і аблізнуўся.

— Аддзерці б такую… — летуценна заўважыў намеснік па гаспадарчых пытаннях.

Сан Саныч уважліва паглядзеў на дзяўчыну, ацаніў і з выглядам профі ўдакладніў:

— Такую і ўпяцярых можна…

Пачулася дружнае: «Гы-гы-гы».

У амурных справах Сан Саныч быў добра падкаваны. За 40 гадоў ён паспеў двойчы ажаніцца і развесціся, зрабіць траіх дзяцей і падбарадць палюбоўніцу з ліку маладых спецыялістак. Цяпер ён жыў з 25-гадовай настаўніцай рускай мовы і літаратуры ў інтэрнаце, размешчаным непадалёку ад школы, і актыўна будаваў дачу за горадам, каб неўзабаве перабрацца жыць туды. На будаўніцтва ішлі старыя школьныя дзверы і аконныя рамы, цэгла, цэмент і іншы казённы інвентар, які Сан Саныч рэгулярна і старанна вывозіў на сваёй машыне з навучальнай установы, не зважаючы на цікаўныя позіркі настаўнікаў.

У савецкі час такога прадпрымальнага лавеласа даўно выгналі б з работы за амаральшчыну, ды яшчэ некалькі гадоў за злоўжыванне службовым становішчам уляпілі б. Але сучаснае пакаленне кіраўнікоў паводзіла сябе нахабна і беспакарана. Тое, чым займаўся Сан Саныч, мела яшчэ надта малыя маштабы. Вось, скажам, 63-гадовы мэр горада ўсіх сваіх палюбоўніц забяспечыў бясплатнымі кватэрамі, а яго аднагодак губернатар за 8 гадоў самаахвярнай працы на карысць роднай дзяржавы пабудаваў у прыгарадзе ажно 5 катэджаў. Нядзіўна, што і падначаленыя імкнуліся не адставаць у карупцыйным марафоне ад кіраўнікоў вышэйшага звяна…

Сан Саныч з апанураным выглядам, які яскрава сведчыў пра стаўленне дырэктара да сваёй работы, пайшоў збіраць па двары агрызкі і выкідваць іх у густыя кусты ля кветкавых клумбаў.

На вачах Сан Саныча трое падлеткаў пачалі футболіць агрызкі. Дырэктар такога нахабства стрываць не мог.

— Бля… Мігам пападбіралі і выкінулі ў сметніцу! — злосна запатрабаваў Сан Саныч, ледзь стрымліваючыся, каб не запусціць у школьнікаў якой-небудзь арматурынай.

— Падонкі і далба…бы… — тут жа пацвердзіў Віталь Аляксеевіч.

— Наплодзяць дурні дзяцей і вешаюць іх потым нам на шыю…

Кантынгент, які вучыўся ў Сан Саныча, не вызначаўся асаблівымі дасягненнямі ў алімпіядах і конкурсах. Тым не менш, дырэктар марыў зрабіць са школы кадэцкае вучылішча, нягледзячы на тое, што навучальную ўстанову наведвала шмат дзяцей з разумовымі і фізічнымі адхіленнямі. Ды і добрыя педагогі ўжо даўно разбегліся са школы, дзе пасля прыходу Сан Саныча панавала поўная анархія. Дырэктар абыякава ставіўся да праблем калектыву, кадравай работы і прафесійнага росту настаўнікаў, якіх лічыў быдлам. Прэміі за ўдарную работу дзяліліся паміж асобамі, набліжанымі да кіраўніка з улікам ягоных спецыфічных густаў і сімпатый.

Вярнуўшыся ў кабінет, Сан Саныч патэлефанаваў свайму калегу ў музычную гімназію.

— Прыпыпылены дырэктар слухае, — пачуўся ў трубцы сонны голас 60-гадовага Анатоля Міхайлавіча.

— Вы так з усімі вітаецеся? — усміхнуўся Сан Саныч і дадаў: — Гапанюк турбуе…

— Што вам усім трэба ад старога і хворага чалавека? Не дадуць спакойна памерці на рабочым месцы ці хаця б паспаць…

У Анатоля Міхайлавіча ўжо даўно з-за ўзросту, злоўжывання алкаголем і дыябетуназіраліся неадэкватныя паводзіны. Дырэктар мог спакойна перабляытаць будні з выхаднымі і прыйсці ў гімназію ў трыко, а потым шчыра здзіўляцца, чаму ў нядзелю ідуць заняткі. Аднак пакідаць пасаду Анатоль Міхайлавіч не збіраўся, хаця ўжо нават з цяжкасцю перасоўваў ногі. Хто ж добраахвотна пакіне месца, дзе можна выпісваць на «верных людзей» унушальныя прэміі, якія потым асядуць у дырэктарскіх кішэнях?

Нягледзячы на тое, што яго адпраўлялі на пенсію, Анатоль Міхайлавіч да апошняга страчваў скаргі на ворагаў, няўдзячных настаўнікаў, хадзіў па кабінетах розных начальнікаў і нават пабываў на прыёме ў губернатара, дзе даказваў сваю незаменнасць і высокі прафесіяналізм. І гэта пры тым, што браў з бацькоў пры паступленні іх дзяцей у гімназію па 250 долараў. Ды і падчас праверак у навучальнай установе пастаянна выяўлялася безліч недахопаў.

На ўсіх калегіях начальнік заклікаў падначаленых да дысцыплінаванасці, сумленнасці і прыстойнасці, а сам цішком дабудоўваў другі катэдж ды раз'язджаў на новым службовым «Фальксваген Пасат» па ўласных справах па ўсёй вобласці

Але пасаду ўсё ж давялося пакінуць. Анатоль Міхайлавіч моцна шкадаваў страчаных магчымасцяў, бо ўжо не мог запрашаць у кабінет маладых дзяўчат-педагогаў для таго, каб мімаходам прыабняць па-бацькоўску за плечы ды незнарок пакласці руку на аголеную каленку…

Сан Саныч часта званіў старэйшаму калегу, каб той падзяліўся «перадавым» вопытам кіраўніцтва. Вось і напярэдадні пенсіі Анатоля Міхайлавіча хацеў вырашыць некалькі важных пытанняў.

Пасля «карысных» парадаў Сан Саныч паехаў у раённы аддзел адукацыі, які ўзначальваў колішні настаўнік фізкультуры Юрый Мікалаевіч. Начальнік усіх дырэктараў школ называў па-панібрацку — Коля, Саня, Валя, Люда, Наташа, не зважаючы на іх узрост і элементарныя нормы этыкету, а таксама мог пасляць без лішніх сантыментаў любога падначаленага далёка-далёка і глыбока-глыбока. На любоўным фронце ён быў паслядоўнікам амурнай стратэгіі Сан Саныча: чым больш — тым лепш. У 45 гадоў павёў другую дачку ў першы клас і амаль адначасова стаў бацькам трэці раз.

Палова супрацоўнікаў аддзела адукацыі на працу амаль не хадзіла, прынамсі ў другую палову дня. Гэта дазвалялася толькі асабліва блізкім да начальніка людзям. За іх усю цякучку цягнулі іншыя, тыя, хто з-за свайго інтэлекту не карыстаўся аўтарытэтам у шэфа і хто ў ягоных вачах быў заўсёды ва ўсім вінаваты.

Юрый Мікалаевіч працаваць не любіў, а любіў, спасылаючыся на пільныя справы, знікнуць невядома дзе, з кім і на колькі. На публічных жа мерапрыемствах мог гадзінамі ставіць задачы перад педагогамі, якія сам не ведаў, як вырашыць.

Сан Саныч хацеў выбіць у шэфа грошай на падрыхтоўку школы да новага навучальнага года. Ведаў, што гэта амаль марная справа, тым не менш школа, як і дача, патрабавала пастаянных фінанансавых уліванняў.

— Саня, грошай няма і не будзе, — адрэзаў Юрый Мікалаевіч. — Мэр накіраваў сродкі на добраўпарадкаванне спартыўных аб'ектаў. Выкручвайся сам: падключай бацькоў, прасі-ўпрошвай шэфскія прадпрыемствы… Ты не адзін у мяне… Такіх, як ты, просьбітаў некалькі дзясяткаў… А цяпер прабач, трэба тэрмінова ехаць у аблвыканкам: нейкая сволач скаргу накатала, маўляў, у школах грошы гвалтам вымагаем… Ім што — грошай на сваіх дзяцей шкада, ...лядзі? А мне потым даказвай, што такога няма і быць не можа…

Расчараваны, Сан Саныч паехаў назад у школу, а Юрый Мікалаевіч накіраваўся да начальніка «аблана» на выхаваўчую гутарку.

— Зноў бацькі сігналізуюць, Юрый Мікалаевіч… — пачаў ушчуваць начальнік «аблана» Міхаіл Андрэевіч, хітраваты жукаваты паляшук, які дзеля сытнага месца мог пайсці на любыя маральныя ахвяры. — Добра, што хоць нам, а не адразу ў Адміністрацыю прэзідэнта… Не ўмееце з людзьмі працаваць, і дырэктары вашы не ўмеюць… Трэба даходліва тлумачыць, а не патрабаваць… Каб навучыліся правільна і эфектыўна кіраваць, накіроўваем вас у Акадэмію кіравання… Калі ж і пасля яе не справіцеся з людзьмі, тады пойдзеце назад у школу настаўнікам… Развялі ў сябе там, панімаеш, дэмакратыю… Жошчэ працаваць трэба, жошчэ…

Юрый Мікалаевіч уважліва выслухаў заўвагі і рэкамендацыі шэфа і з вінаватым выглядам пайшоў увасабляць іх у жыццё. «Тожа мне спецыяліст вялікі знайшоўся, — падумаў начальнік раённага аддзела адукацыі за дзвярыма шэфа. — Двух слоў звязаць не можа, а павучае… Жошчэ яму падавай, ёлупень…»

Міхаіл Андрэевіч любіў выступаць у ролі важнага і строгага начальніка. Збоку гэта выглядала даволі камічна. Нізкарослы, квадратненькі, коснаязыкі, з пастаянна чырвонымі вачыма ды ботамі з задранымі, як у Маленькага Мука, насамі — ён выклікаў хутчэй смех, чым страх і павагу. На ўсіх калегіях начальнік заклікаў падначаленых да дысцыплінаванасці, сумленнасці і прыстойнасці, а сам цішком дабудоўваў другі катэдж ды раз'язджаў на новым службовым «Фальксваген Пасат» па ўласных справах па ўсёй вобласці. Разумных людзей Міхаіл Андрэевіч пабойваўся, бо хацеў дасядзець да пенсіі, таму акружыў сябе намеснікамі-падхалімамі, якія на ягоным фоне выглядалі значна горшымі. За 15 гадоў дзяржслужбы начальнік добра разбіраўся ў правільнай кадравай палітыцы.

Нядаўна Міхаіл Андрэевіч атрымаў добрага прачуханца ад губернатара. Ягоная ўнучка паскардзілася любімаму дзядулю на злых настаўнікаў, якія не пусцілі яе з сяброўкай і півам на дыскатэку ў гімназію. Дырэктара навучальнай установы ледзь не выгналі з работы, а Міхаілу Андрэевічу нагадалі пра прафнепрыгоднасць. Пасля гэтага ўсе зразумелі, што калі ўнучка губернатара прыязджае на дзедавай службовай «Аўдзі A8L» на заняткі са значным спазненнем, а потым, не дачакаўшыся заканчэння ўрокаў, пакідае гімназію, — гэта цалкам нармальна. А хто маркуе інакш — няхай піша ў аблвыканкам і адразу забірае працоўную кніжку ў аддзеле кадраў…

— Паўсюль суцэльнае ...лядства, — паскардзіўся Сан Саныч свайму намесніку пасля паездкі ў раённы аддзел адукацыі.

— І не кажыце, — пацвердзіў Віталь Аляксеевіч, па-гаспадарску пакуючы ў сваю машыну тэлевізар з інвентарным нумарам…

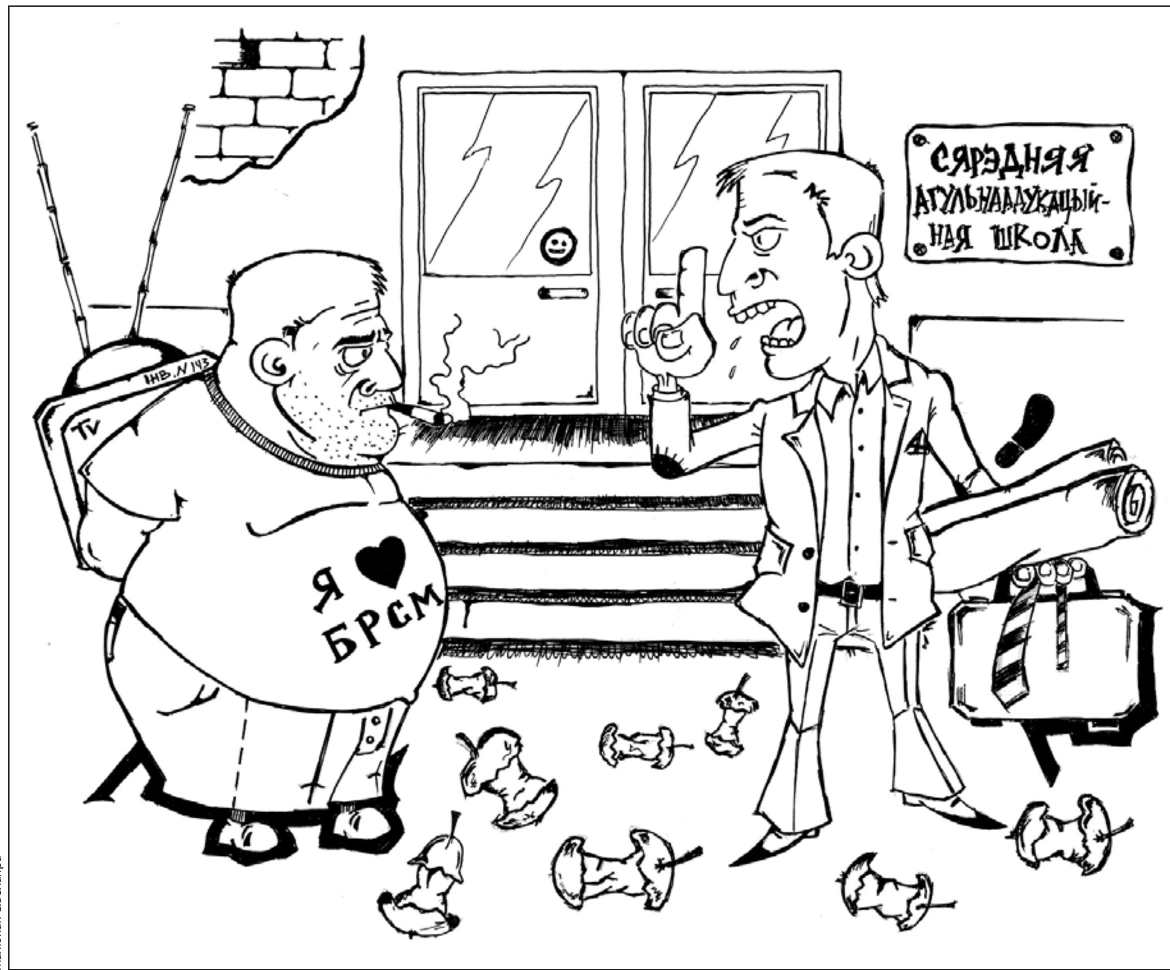

Малюнак С.Белаяра

▸ **РОЗДУМ**

НЕ ДАМО!..

НЕКАЛЬКІ РАЗВАГ НАД СТАРОНКАМІ «ВЯЛІКАГА СЛОЎНІКА БЕЛАРУСКАЙ МОВЫ»

Васіль ЗУЁНАК

Немагчыма без трапяткога адчування важкасці ўзнімаць на руках том «Вялікага слоўніка беларускай мовы».

Гэтак на Вялікіх святочных службах у храме ўзнімаюць над галавою Святую Кнігу, выносячы яе на людское пакланенне...

Гэтую якасна-вызначальную важкасць не я першы заўважаю. Ніл Гілевіч падкрэсліў яе адмысловым вершам...

Такое яно, знаёмства і ўражанне, што, пэўна, ці не ў бальшыні ўзнікала (альбо яшчэ ўзнікне): захапленне, здзіўленне — і тут жа гэтакае паважнае, на ўскідку, уважванне... Хоць і разумееш: нельга зважыць словы, гэтыя часцінкі душы, праменьчыкі думкі чалавечай...

Выйшаў Слоўнік у выдавецтве Змiцера Коласа. Аўтар яго — не які-небудзь шматлюдны калектыў, а ўсяго адзін чалавек — Фёдар Антонавіч Піскуноў. З'ява не звычайна-будзённая, а, па нашым часе, выключная. І, можна сказаць, прэтэнцыёзная. Як зазначае сам аўтар, «нароўні з граматычнай класіфікацыяй спадарожнай задачай... было істотнае пашырэнне рэестру як за кошт уліку лексікі новых рэалій, так і за кошт максімальнага ахопу даўнейшых здабыткаў жывой мовы, большасць з якіх да гэтага часу фактычна не мела доступу ў слоўнікі ўніверсальнага тыпу і месцілася ў «запасніках» — дыялектных зборніках і слоўніках. Такі штучны падзел — вынік зацяглай практыкі змагання з лексіка-граматычнай варыянтнасцю і канструявання «правільнай» беларускай мовы з жорсткімі нарматыўнымі ляшчоткамі дзеля рэалізацыі ідэалагічных канцэпцый ці навукова-ведамасных установак — груба сказіў натуральнае эвалюцыйнае развіццё мовы, прывёў да шматлікіх дэфармацый...».

Як і ўсякая новая справа, з'яўленне Слоўніка выклікала ажыўленую дыскусію — і гарачую падтрымку, і разважліва-халаднаватае прыцэньванне (іншы раз — і спробы на замоўчванне).

Я не магу адразу кінуцца з берага ў бурлівую плынь гэтых спрэчак, бо не маю на тое дастаткова «вучоных падстаў». Мне толькі хочацца, без аніякіх агаворак, падтрымаць тых, хто са шчырай прыхільнасцю вітаў выхад у свет гэтага, і менавіта такога, Слоўніка. І, зазначым, не толькі ў кніжнай, але і ў электроннай распрацоўцы...

Так, мова, як жывы арганізм, не можа скамянела стаяць на адным, цыркулярна вызначаным, месцы. Яна развіваецца, набывае дадатковыя марфалагічныя, сінтаксічныя, стылёвыя адценні, асвойвае новыя лексічныя далягляды, узбагачаецца. І даследванне ўсіх гэтых момантаў, фіксацыя і сістэматызацыя іх, з абгрунтаваным замацаваннем ва ўжытку — і побытавым, і літаратурным, — мусіць ісці ўпоплеч з натуральнымі моўнымі працэсамі ў іх дыялектычным руху. Гэтай мэце пакліканы служыць і Слоўнік Фёдара Піскунова.

Добрая доля працы здзейснена, — як для аднаго чалавека — дык цяжка і пераацаніць! 223 тысячы слоў сышліся стараннямі аўтара пад адну вокладку. І вядуць з намі гаворку па-беларуску. А як для мяне дык яшчэ і «правакуюць» пытанне: а колькі ж слоў сабраў у свой час і змясціў у «Толковом словаре живого великорусского языка» нястомны шукальнік Уладзімір Даль?

Сам ён прыблізна падлічыў, з пэўнымі агаворкамі: у слоўніку «...до 115/т. слов; на каком языке вы найдете их столько же? Откиньте 15/т., по разным причинам лишних или неуместных, да прикиньте несколько десятков тысяч — не могу сказать сколько — ныне собранных, — не говорю о десятках же тысяч, никем еще неподслушанных, — ужели вам этого запаса мало?..».

«Падрахаваць» тут лексічную «наяўнасць», пэўна ж, зусім не цяжка. І нагадаць лічбу –223 тысячы!

Дык вось жа: і наша — жывая наша беларуская мова — зусім не бяднейшая!.. Тут жа адкрываецца і падае голас яшчэ адна — прынцыповая — акалічнасць: Слоўнік сам сабою робіцца ў дадатак і яскравым, найважнейшым дакументам. То як жа — ставіць ён рубам пытанне, — як жа яна, такая мова, «адамрэ»?! Куды, у які свет, адляцець мусяць усе тыя 223 тысячы?..

Выснова адна: не дамо адбыцца такому!..

Не дамо, — як робіць гэта Фёдар Піскуноў, хімік па адукацыі, які жахнуўся аднойчы, што мова наша беларуская нябачна, але падступна, нібы «шчыгрыневая скура», сціскаецца ў сваіх абсягах — і фізічных, і духоўнага выкарыстання. І ён прамовіў тое самае «Не дамо!» — і адзін, на здзіўленне (ці на зайздрасць?) калектыўным інстытутам і кафедрам, — апантана ўзяўся за лінгвістычныя штуды, каб з належным тэарэтычным забеспячэннем «увязацца ў справу» практычную — перайсці мяжу і ўступіць з выратоўнымі намаганнямі ў Царства лексікаграфіі...

Не дамо! — як парываецца ў гэтым памкненні дзіцячая душа магілёўскай дзяўчынкі Ялінкі Салаўёвай. Адна на ўвесь вялікі горад пажадала яна вучыцца па-беларуску. Аднак — дзе тая школа, ці клас, ці хаця б група беларускамоўная — у Магілёве Ялінцы дагукацца не ўдалося.

Адна... Астатнія (маюцца на ўвазе найперш бацькі) — хто запярэчыў, хто моўчкі адвярнуўся... Бацькоў, зрэшты, можна зразумець: не кожны палічыць магчымым праз увесь горад вазіць ці адпраўляць дзіця ў той куточак, дзе сіратліва туляцца дзве-тры школьныя парты для беларускамоўнага навучання... І гэта — дома, у сваёй краіне!.. А перспектывы? — зноў жа бацькоўскае пытанне не з апошніх — і не знаходзіць адказу...

Дык што: адна — супраць усіх?.. Не — супраць сістэмы, супраць той ганебнай, антыбеларускай практыкі, што ўсталявалася ў школьнай — і не толькі школьнай — адукацыі.

Здавалася б, двух падыходаў тут быць не можа: беларуская — дзяржаўная (не прыватная ж!) — школа павінна — абавязана! — даваць адукацыю дзецям на мове тытульнай нацыі, — найперш!.. І таму — гэтае «Не дамо», што зрываецца з вуснаў і Фёдара Піскунова, і Ялінкі Салаўёвай, і многіх-многіх іншых, павінна пачуць дзяржава. І таксама сказаць: «Не дамо!». Гэтую сцяну «другой дзяржаўнай», якую ўзвялі і якою непрыступна, як здаецца ім, адгарадзіліся чыноўна-ўладныя мужы і дамы ад патрэб і праблем нацыянальнага ўсталявання, наспеў час рашуча парушыць. Інакш будзе позна...

Не палохайце толькі, шаноўныя, «усенародным непаразуменнем». Беларускі народ ніколі не адмаўляўся і не адмовіцца ад сваёй нацыянальнай сутнасці, ад сваёй беларускасці. Дайце толькі перспектыву. Дайце: ад дзіцячага садка — да вышэйшай навучальнай установы, ад «сямейнага парламенту» — да дзяржаўнага ўключна, — дайце прастору і дыханне беларускамоўнасці. Дайце ўсё афіцыйнае — падкрэсліваю: усё — і ў пісьмой форме, і ў вуснай, — па-беларуску.

Не дамо! — як парываецца ў гэтым памкненні дзіцячая душа магілёўскай дзяўчынкі Ялінкі Салаўёвай. Адна на ўвесь вялікі горад пажадала яна вучыцца па-беларуску. Аднак — дзе тая школа, ці клас, ці хаця б група беларускамоўная

Беларускамоўная аўра павінна вянчаць дзяржаву! Дайце беларусу рэальную магчымасць нацыянальна самаздзяйсніцца, народу — вольны шлях да ажыццяўлення спрадвечнай мары яго лепшых сыноў: пабачыць Беларусь па-сапраўднаму беларускую. Народ толькі шчыра падтрымае дзяржаўныя захады ў гэтым кірунку. На тое ўжо быў, не такі яшчэ і далёкі, прыклад — пачатак 90-х гадоў нядаўняга XX стагоддзя. Пра тое ж сведчыць і вопыт народаў-суседзяў. Што — хіба ўкраінцы ўзбунтаваліся дзе-небудзь супраць украінскамоўнай школы? Не чутно было такога... Голас прыхаднеў не можа быць вырашальным. Беларус у сваім доме павінен пачувацца беларусам!..

Усё сказанае згадваецца, калі бярэш у рукі том «Вялікага слоўніка беларускай мовы». Ён — і пакліканы спрыяць духоўнаму ўмацаванню нацыі, і разам з тым можа стаць сапраўды рэальным чыннікам нацыянальнага жыцця пры здзяйсненні ўмоў, пра якія толькі што мроілася. Тут узаемнасць лёсавызначальная. Інакш Слоўнік можа апынуцца ў ролі музейнага захавальніка лексікі. Як гэта пэўным чынам атрымалася з песеннымі тамамі выдатнага акадэмічнага збору вуснай народнай творчасці: песні вясельныя, песні пра каханне, песні веснавыя, песні купальскія і пятроўскія, песні жніўныя, песні восеньскія і талочныя, песні зімовыя, песні валачобныя, песні жартоўныя (Гэта ўсё — тамы! Асобныя. Вясельных — дык ажно чатыры!), — а яны ж маўчаць...

Не дай Бог, каб «замоўк» і гэты лексічны скарб, зафіксаваны ў Слоўніку, замоўклі разам з моваю ўсе гэтыя 223 тысячы слоў...

Не дай Бог, — гаворым, — але ж трэба найперш і самім завінуцца, узварухнуцца — сэрцам і думкаю...

А што зерне падае не на камень, што знаходзіць водгук у юных душах роднае слова, што чакае яно вясны, шчодрых узыходаў, красавання і багатага духоўнага плёну, сумнявацца не варта. Вось яно, пераканане: «Радзіма і мова — з калыскі адной», — у ім — і глыбіннае разуменне каранёў, і адчуванне — у ключы аптымістычным — будучыні. Афарыстычныя словы гэтыя прамоўлены Аленай Радзевіч і Юрасём Каласоўскім у газеце «Наша слова». І гэта не голас «вопиющего в пустыне»... Ім, іх пакаленню — будзем спадзявацца — стане Слоўнік надзейным спадарожнікам. Ён ідзе да іх...

Не будзем спяшацца з выстаўленнем «ацэначных балаў», — праца яшчэ разгортваецца, яна яшчэ на ўзыходзе да жаданай вяршыні, а ўзняцца і ўтрымацца там, — о як гэта няпроста і як нялёгка!..

Маем пакуль што Слоўнік з пазнакай «Арфаграфія, акцэнтуацыя, парадыгматыка». А на чарзе — Слоўнік тлумачальны...

Удыхнуць у кожнае слова душу, раскрыць і паказаць яго сэнсавыя глыбіні, — задача задач. І вырашаць яе намерыўся — ды ўжо і вырашае — ён жа: Фёдар Антонавіч Піскуноў. Не дыпламаваны спец, а як бы чалавек паспаліты, шараговы, — хімік, а па захапленні, па інтэлектуальным багажы і, нарэшце, па грамадзянскім пакліканні — варты па выніках у справах філалагічных чыну блізкага генеральскаму.

Тут можна толькі ўсклікнуць: пабольш бы нам такіх самаадданых энтузіястаў — і хімікаў, і фізікаў, і праграмістаў, і аграномаў з інжынерамі, і сейбітаў, і дойлідаў-будаўнікоў, і лекараў, і пекараў, і г. д., і г. д., — каб кола замкнулася ва ўсенародным трыумфе роднай мовы.

Што ж тычыцца навукоўцаў-прафесіяналаў, то іх пачэсны абавязак ісці насустрач такім людзям, дапамагаць ім, выслухоўваць (апаніруючы? — тым больш — праявіць увагу!)... Колькі спрэчак «адолеў» той жа Уладзімір Даль, а ў выніку — на стагоддзі: «Толковый словарь живого великорусского языка»... Дыскусія — рухавік, стымулятар навуковых пошукаў...

А як жа нам, літаратарам, хто працуе словам (а не проста са словам), для каго з'яўляецца яно рабочым інструментам, — як жа нам спакушацца спакоем «алімпійцаў»? Думаецца, што наша пісьменніцкая сябрына, Саюз беларускіх пісьменнікаў, усімі сваімі магчымасцямі — і творчымі, і арганізацыйнымі — будзе актыўна спрыяць і садзейнічаць здзяйсненню гэтай сапраўды ўнікальнай і надзённа-важнай задумы.

Ну, канешне ж, хто-кольвеч, згадаўшы сваё, «прыхаванае» ад усіх, слоўка, пачне шукаць яго ў наяўным томе і, што можа здарыцца, не пабачыць яго там. Нічога дзіўнага — моўны акіян невычэрпны.... А іншае — і адкрые для сябе. Я, прыкладам, узрадаваўся слову «Вазіла» (з тлумачэннем: «у беларускай міфалогіі: конскі апякун»). І тут жа, амаль што жартам, «выскачыла» слаўцо з гэтай жа «транспартнацяглавай» сям'і — сучасны наватвор: «вадзіла», — яно якраз і не напаткалася: «вадзіцель» ёсць, а «вадзілы» няма...

Ага, — на гэтай усмешлівай ноце згадаем яшчэ раз «запеўку» — пра ўзважванне. То як жа з ёю — з вагою? Забылася? Не. Я ўсё ж узяў ды зважыў гэты том, дзе матэрыялізаваліся 223 тысячы слоў... І не толькі зважыў (вагі не аптэкарскія, праўда), але і падзяліў вынік (цікаўнасць усё ж!..) на 223 тысячы. Што выпала на кожнае слова, — палічыце (залацінкі!..).

А калі па-сур'ёзнаму, то скарыстаемся тут словамі класічнага ўзору (А. Фет): гэты том «томов премногих тяжелей», — не той, фізічнай, а духоўнай вагою. Пра яе ж і ў Ніла Гілевіча: «Колькі ж тут золата ў кожным слоўцы!..».

Гэты том «Вялікага слоўніка беларускай мовы» ўяўляецца мне Вялікім вечавым звонам, што заклічна вястуецца да зняверaных сэрцаў і стомленых душ: «Паўстаньце!.. Не дамо!».

Не дамо знікнуць нашай мове і нашай існасці — ліцвінскай, беларускай, — як хочаце называйце... — НЕ ДАМО!..

ВОДГУК

АНАТОМІЯ ЗАЛЕЖНАСЦІ,

АБО ПЯЦЬ ДУМАК ПРА «СІНЮЮ КНІГУ БЕЛАРУСКАГА АЛКАГОЛІКА» АНТОНА КУЛОНА

Галіна КАРЖАНЕЎСКАЯ

Думка першая

Беларускі алкаголік нічым не горшы і не лепшы за ўсялякага іншага — рускага, французскага або амерыканскага. Ён співаецца паволі, непрыкметна, пакрысе трацячы ўсё, што ў яго ёсць: сям'ю, працу, здароўе, сацыяльны статус і, урэшце, само жыццё. У рэдкіх выпадках, калі яшчэ не цалкам сапсаваны моцным алкагалем мозг, ён спыняецца на краі прорвы, куды яго цягнуць лад жыцця ды здэградаванае атачэнне, і нават пачынае разумець, у што ён «уляпаўся» і што яму пагражае. Тады наступае ацвярэзенне. Перш часовае, бо, вырашыўшы «завязаць», чалавек час ад часу зрываецца. Думае пры гэтым: "Ну што такое куфаль піва? Дробязь!". Гэтая слабаалкагольная «дробязь» выліваецца ў чарговы запой, у прыезд «Хуткай», у бальніцу пэўнага профілю альбо ціхае кананне «на хаце». Ратунак толькі слаба свеціцца ўдалечыні, як ружавее ў начной цемры пробліск усходу. Пры гэтым кожны выратоўваецца сваімі спосабамі і шляхамі, часам вельмі дзіўнымі. А потым, азіраючыся на сваё бязданае мінулае, ціха жахаецца: як ён мог так жыць?!

Думка другая

Кніжка падзелена на дзве часткі, якія розняцца і па змесце, і па стылю. Першая займае 200 старонак аб'ёма, другая — 100. Выданне як бы распадаецца на два, і калі механічна раздзяліць яго, згодна з часткамі, то можна было б падумаць, што ў іх розныя аўтары. Першую, настальгічную, пісаў алкаголік несвядомы. Другую, стрыманую і дзелавую, — свядомы. А былых алкаголікаў увогуле не бывае, як даведаўся Антон Кулон.

Першую мне чытаць катэгарычна не хацелася. Тут ішло асабістае супраціўленне: завельмі добра я памятаю бялёсыя вочы чалавека, які, з прычыны прыроднай сілы і здароўя, з'язджаў у багну дзесяцігоддзямі, па сантыметру, і за кім, прывязаная сузалежнасцю, як сляпая, валаклася я сама. Мяне адварочвала ў творы ўсё: назвы «злачных» мясцін, дзе пры савецкім часе і пазней збіраліся прыхільнікі Бахуса («Прохлада», «Ясень», «Тэлевізар», «Мутнае вока» і г.д.), назвы розных гатункаў «чарніла» з цэнамі, незлічоныя прыгоды, звязаныя з міліцыяй, пераборам па колькасці выпітага, дурнымі спаборніцтвамі, здабываннем грошай на апахмелку; пераказванне баек і аповедаў, пачутых у кампаніях, і г.д.

Перакажу праўдзівую гісторыю, як аўтар з такім жа, як сам, выпівохам наведалі ў глыбінцы нейкага Колю В. Яшчэ ў райцэнтры распілі «партвейн» у раённай газеце. У Моталі добра-такі прамоклі, а галоўнае — арганізма патрабавала: «Дай болей!». Аўтар дакладна апісвае стан пасля прыняцця «на грудзь»: «…праз пэўны час няўхільна ўзнікае стан прыгнечанасці, стомы, які часам нават пераходзіць у фазу незразумелай роспачы і беспрычыннай тугі». А калі пешкі дабраліся да вёскі, то сябра не аказалася дома. «Святло патухла ў маіх вачох — час жаданай шклянкі мог настаць ня так хутка, як хацелася. Хацелася — не тое слова. Каб сказалі: ідзеце назад у Менск, і там вам нальюць адразу і надоўга — то я б пайшоў!». «Выпілі, угрэліся…», "Зноў выпілі", «Жлопалі некалькі дзён». Толькі ў недалёкім Дастоеве, пасля візіту ў мясцовы рэстаран, сілы пакінулі беднага алканаўта.

Я пераказала адну толькі гісторыю, а іх там безліч. І многія з іх, на маю думку, не столькі перасцерагаюць ад бязданяў алкагольнай залежнасці, колькі маюць на мэце забавіць і пасмяшыць. Гэта было б больш апраўдана для мастацкага твора, а не для дакументальнага.

У кнізе сустрэла шмат знаёмых прозвішчаў — маіх калег па даўнейшым Саюзе пісьменнікаў. (Аўтар, як вы зразумелі, належаў да інтэлігентных п'яніц.) Змешчаны мартыралог на цэлую старонку, з якога вынікае, што мала хто з пішучых і п'ючых дацягнуў да 60-ці. У спісе ёсць вядомыя, знакамітыя асобы, але мне іх не хочацца нават згадваць у такім кантэксце, бо не тым яны ўвайшлі ў гісторыю беларускай літаратуры.

Магілу М. С. наведалі двое з трохлітровікам піва (тады якраз ішла антыалкагольная кампанія), а потым разам, дружна паснулі паабапал недагледжанай магілы. Якая сімвалічная карціна! Як блізка былі яны абодва да свайго пясчанага грудка!

Перад намі праходзіць цэлая галерэя мінскіх дэградантаў. Сярод іх былі журналісты, інжынеры, навукоўцы, мастакі, музыканты. Былі і тыя, хто паспеў прайсці турэмную школу. «Акадэміяй Кіма» называе аўтар тое, што па сутнасці было прытонам і дзе людзі заблытваліся, як мухі ў павуціне. Вы калі-небудзь бачылі, як у склепе пачынае гніць бульба? Дзе сапсавалася адна, там будзе некалькі гнілых побач. Але што характэрна: пра ўсе п'яныя прыгоды і няўдобіцы, пра агіднае і вартае сораму напісана неяк дабрадушна, са смяшком, са смакаваннем падрабязнасцяў. Як быццам і не страшна зусім співацца, траціць чалавечы воблік. Папросту — знікаць.

Паглядзіце, як пабляжліва піша А. Кулон пра свайго сябра, які нападпітку «пасканадаліў са сваёй жоначкай і нават трохі пабіў яе». Слова «жоначка» тут вельмі недарэчы, як і выбачальнае «трохі». Бо, па-першае, за «трохі» не здаюць на 10 сутак (а калі здаюць, то за тое, што шлункі ад'еў); а па-другое, няма такой істоты, якую алкаголік сам не мог бы прадаць за чарку. Яны здрадніі па сваёй сутнасці, бо за момант задавальнення ператвараюць у пекла жыццё блізкіх.

Аўтар не хавае, што і яго сямейнае жыццё трашчала па швах. На шчасце, «Бог даў нам, алкаголікам, добрых жонак». Жонка — гэта тое, што бясконца церпіць, шкадуе, налівае пры вострай патрэбе, вязе лячыцца ў Навінкі, вылівае агрэсію ў крык і ў крайнім выпадку, ну зусім крайнім — здае ў міліцыю або ЛТП.

Пра дзяцей і іх пакуты ў такіх сем'ях далікатна не ўпамінаецца.

Думка трэцяя

Багна засмоктвае. Але як бы нізка чалавек не апусціўся, ён мае шанец выбрацца, выдраць сябе, як Мюнхаўзен, за чупрыну з балота цяжкай хваробы і абставін. Гэта неверагодна цяжка, але магчыма.

«Кульмінацыяй узыходжання на прыступкі п'яніцы» быў 1996 год. А ў 1991 адбылася лёсавызначальная паездка А. К. у Грузію, на канферэнцыю дэмакратычнага кірунку. У гэтай краіне, як вядома, п'юць многа, але ў асноўным слабыя напоі — віно. Мне давялося пабываць у Тбілісі, і ў гэтым велічным горадзе кінуліся ў вочы шматлікія лужыны па вуглах дамоў. Частаваць там умеюць як нідзе, дык і не дзіўна, што грузінскі палітык праставіў беларускім гасцям не мала, не многа — скрыню сухога віна. Скрыню апрыходавалі, пасля «шліфанулі» гарэлкай. Ранішняя апахмелка белай зрабіла працэс некіруемым, а вяртанне на радзіму цэлым і здаровым — праблематычным. Чалавек да такой ступені страціў над сабой кантроль, што яго там можна было браць голымі рукамі. Што і зрабілі мясцовыя мачо. Яго збівалі і рабавалі двойчы за адну паездку: пакідалі без капейкі ў кішэні. І двойчы, з дапамогай чулых людзей, ён дзівосным чынам уваскрасаў, як той Фенікс з попелу.

Усявышні ўжо, мабыць, не спадзяваўся, што беларус нешта зразумее дома. Ён на чужой зямлі даў яму шанец схамянуцца і адумацца. А галоўнае — паслаў выратаванне ў выглядзе выпадковага земляка, вадзіцеля-дальнабойшчыка, які ноччу даў небараку прытулак. «…раніца надышла, і прачнулася круглае, асьляпляльна прыгожае грузінскае сонейка, вельмі падобнае да беларускага, і я зразумеў: усё цяпер будзе добра. (…) Але да цьвярозага жыцця яшчэ трэба было прайсьці доўгі шлях працягласьцю ў трынаццаць гадоў…»

Гэты раздзел проста пераварочвае душу — як перавярнула пераежытае ў Грузіі жыццё аўтара. Пасля такога кожны паверыць у Вышэйшую Сілу, якая кіруе светам і нашымі лёсамі. Так, Ён любіць нас усіх — грэшных і праведных, слабых і дужых, разумных і не вельмі. Мы ўсе Ягоныя любыя дзеці і самі выбіраем, у які бок ісці, якой сіле падпарадкоўвацца, які атрымліваць вопыт.

Думка чацвёртая

Аўтар насамрэч — чалавек мужны і гранічна шчыры. Ён не проста ў колерах малюе карціну душэўнага спусташэння, але і паказвае з яго выхад. Кніга выразна даводзіць, што «ў кожнага ёсьць свой асабісты спосаб, часта таямнічы і незразумелы… які прывёў да цвярозасці».

Пералічыўшы прыкметы класічнага алкагалізму і распавёўшы пра жудасці запою, А. К. расказвае аб сваіх спробах пазбавіцца хваробы. Кадаванне не хваліць, хаця яно і дзейнічала цэлы год. Надоўгі час прабыў з рухам аптымалістаў, якія робяць стаўку на самаўнушэнне і здаровы лад жыцця. Яшчэ год пратрымаўся малітвамі бацюшкі. Прайшоў ТЭС-тэрапію (яшчэ восем месяцаў з яснай галавой). І ўрэшце далучыўся да сусветнага Руху Ананімных Алкаголікаў. (65 груп працуе ў рэспубліцы, з іх 15 — у Мінску.) Задача чалавека ў такой групе — не проста кінуць піць, а ўнутрана перарадзіцца. Прызнаць, што ён залежны. Не то калектыўная энергетыка робіць цуды, не то справа яшчэ ў чымсьці, але факт ёсць факт: методыка АА стала для аўтара найболш эфектыўнай.

За восем гадоў цвярозасці А. К. здаў на правы і купіў машыну, замацаваўся на рабоце і захаваў сям'ю, аднавіў сваё добрае імя. Ён прызнаецца, што, пішучы кнігу, не ставіў перад сабой ніякай дыдактычнай мэты. Магчыма, і так. Затое яскрава, на асабістым вопыце даведзена: святло ў канцы тунэля ўсё-ткі ёсць. Ужо таму «Сіняя кніга беларускага алкаголіка» з'яўляецца карыснай і павучальнай.

Думка пятая

У аўтара, фізіка-тэарэтыка па спецыяльнасці, ёсць несумненныя здольнасці да прыгожага пісьменства. Багаццю яго слоўніка і вобразнасці мовы можа пазайздросціць прафесійны літаратар. Вось адна цытата (для цаніцеляў), у якой ёсць нешта раблезіянскае: «…ўсё часьцей чуцён вокліч «Налівай!» і наліў спраўна робіцца, чыніцца, здзяйсьняецца, ажыццяўляецца, паўтараецца, і зноў куфлі і шклянкі напаўняюцца, наліваюцца, разліваюцца, зліваюцца, пераліваюцца, дапаўняюцца, уліваюцца й падымаюцца, разьбіваюцца, абнаўляюцца, і так усё ідзе па нейкім зачараваным коле…».

Некалькі заўваг агульнага плану. Першая: іншай магла б быць будова кнігі, размяшчэнне раздзелаў у ёй. Бо які сэнс з алкагольным гумарам апавядаць пра сяброў ды іх незайздросныя лёсы, калі чытач не ведае галоўнага: а ці выбраўся ты сам?!

Неўразуменне таксама выклікае карыстанне тарашкевіцай. Рызыкую наклікаць на сябе агрэсію прыхільнікаў старога правапісу, але перакананa: нельга двойчы ўвасці ў адну ваду. У асобных момантах правапіс проста патыхае архаікай, асабліва ў перадачы запазычанняў: мінэрал, пэрыяд, сытуацыя, кілямэтры, дырыжэр, філязофскі, мастак-манумэнталісты… Штучна перанесеная ў наш час тарашкевіца служыць фактарам расколу беларускамоўнай грамады, а яе прыхільнікам дае ілюзію нейкай асаблівай, «лепшай» беларускасці. Тут мне бачыцца тая самая настальгія — настальгія па часе, калі пісьменнікаў яшчэ не расстрэльвалі сотнямі за ноч, а справаводства на беларускай мове вялося нават у тэатрах і дробных канторах…

І апошняе: перад намі споведзь аўтара перад Богам і людзьмі. Але, як мне падалося, глыбіні і шчырасці пакаяння ў ёй якраз і не адчуваецца. Не стае таго, што ў царкоўнай літаратуры называецца «сокрушением»… Зрэшты, пакаянне — вельмі асабістае пачуццё. Можа, і не было патрэбы яго выстаўляць напаказ?

Не буду хаваць, што добра знаёмая з аўтарам кніжкі, які назваў сябе Антонам Кулонам. Ён выпраменьвае пазітыўны настрой і рэалізоўвае сябе ў розных сферах грамадскага жыцця. Пры гэтым адчуваю, што яму ёсць куды расці. Вера, да якой чалавек прыйшоў, яшчэ не знак якасці, і тым больш — не падстава для гардыні. «Душа обязана трудиться». Гэта напамінак для ўсіх нас.

АГЛЯД

«НЕ БЫЛО, ЯК БЫЛО — А БЫЛО, ЯК НАПІШАМ»

ЛеГАЛ

Прамінуў яшчэ адзін год жыцця, у тым ліку і літаратурнага.

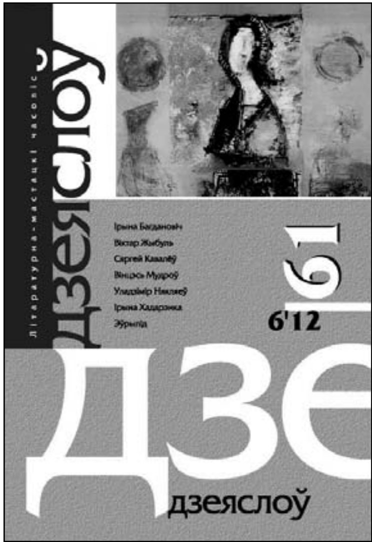

Для «Дзеяслова» ён таксама быў адметным. Былі выдрукаваны запамінальныя мастацкія творы. Можна ўспомніць раман Г. Далідовіча «Рурыкавічы і Рагваладавічы», аповесці А. Паплаўскага «Lapido» і Б. Пятровіча «Спачатку была цемра», запісы «Знакі прыпынку» У. Някляева, цыкл мініяцюр «Абібокі» В. Казакова, вершы А. Разанава, А. Пашкевіча, А. Хадановіча, А. Брусевіча, А. Данільчык, А. Рудака, эсэ А. Тарановіча «Галопам па Еўропах», В. Акудовіча «Нацыянальны канон: партытура для рэквіума», гутарку М. Скоблы з паэтам І. Шкляроўскім…

А вось само жыццё беларускае па-ранейшаму было кволым і апатычным. Кіне хто апазіцыйны камень у настаялую палітычную ваду — пойдуць кругі, разыдуцца і зноў ціш і спакой… Глыбока ў самім нутры нашым, вядома, месцамі баліць, пячэ, турбуе, але ў цэлым сітуацыя нязменная. Адназначна, пацыент хворы, аднак спрабуе аказваць супраціў сваім уласным болькам, мацуецца як можа і па часе збіраецца акрыяць. Пакуль аніякай апакаліпсічнай думкі пра смерць. Хоць паўнакроўнае жыццё зноў адкладваецца на заўтра. А наша заўтра з нашага сёння заўжды бачыцца нам хоць і светлым, але ж надта далёкім. Таму, якім бы яно, у рэшце рэшт, ні наступала, азіраемся назад мы без шкадавання і настальгіі… Ну хіба толькі на ўласна пражытае жыццё.

Таму — з надышоўшым Вас чарговым Новым Годам! А найбольш яркая і адметная публікацыя апошняга (61-га) нумара 2012 года, безумоўна, раман Уладзіміра Някляева «Аўтамат з газіроўкай з сіропам і без». Гэта, пэўным чынам, сфакусіраваная панарама гарадскога мінскага жыцця перыяду хрушчоўскай адлігі з рэтраспектывай на зусім нядаўнія (2010) прэзідэнцкія выбары і разгон мітынгуючай Плошчы… Трэба сказаць, што прамінулая рэчаіснасць і мастацкая праўда ў творы балансуюць на хісткім канаце чалавечага выжывання. Аднак жа, дзякуючы таленту аўтара, захоўваюць раўнавагу. Галоўнае ў рамане, на мой погляд, не яго ідэйная глыбіня, а — дух часу, які, як вядома з Бібліі, «лунае там, дзе хоча». Паэзію, джаз-музыку, моду, флёр, флірт, любоўныя жарсці ды ўсёбачнае вока КДБ — агулам увесь стыльны вобраз жыцця пачатку 1960-х аўтар ненавязліва, але не без заўважнасці для чытача прыцягвае да парасткаў тадышняга беларускага дысідэнцтва. Бальшыня герояў рамана маюць сваіх (у тым ліку жывых) прататыпаў (адзін з з іх Віл — Віктар Ледзенеў — заверлшае публікацыю сваім пасляслоўем). Твор чытаецца на адным дыханні. Знойдзены правільны рытм, удала расстаўлены акцэнты і паўзы, што і стварыла адпаведны і прыймальны для рамана стыль. Чытаючы, мне не раз падавалася, што гэта і не раман зусім, а — меладрама. Выдатная драматургія, а не проза. Бо і сам сюжэт сцэнічны, і дзеі ёмкія, і рэмаркі да месца, а дыялогі проста фенаменальныя. Абсалютна пастановачная рэч.

«— Ты ведаеш, — раптам спыняецца Саламон Майсеевіч, — чаму я хачу, каб ятка стаяла менавіта на Нямізе, а не дзе-небудзь яшчэ? — І тлумачыць, не чакаючы майго адказу. — Бо усе ведаюць, што на Нямізе — гэта на Нямізе. А калі дзе-небудзь на Кастрычніцкай ці на Гастэла, дык кожны другі перапытае: гэта дзе? На Лекерта?

— А дзе гэта на Лекерта? — пытаю я, і Саламон Майсеевіч кажа:

— Дык на Кастрычніцкай і на Гастэла.

Я намагаюся ўцяміць, як такое можа быць, каб «на Лекерта» было адразу і на Кастрычніцкай, і на Гастэла, па розныя бакі Нямігі, але ўцяміць не магу, бо Косця Воран яшчэ не распавёў мне, што імя Гіршы Лекерта, які няўдала замахнуўся некалі на жыццё Віленскага генерал-губернатара фон Валя, называлася ў Мінску спачатку адна вуліца, цяперашняя Кастрычніцкая, колішняя Ніжне-Ляхаўская, а пасля другая, цяперашняя Гастэлы, колішняя Правіянцкая.»

Вось так цягам усяго рамана чытач змушаны ўдасканальваць свой досвед адносна прамінулага ў дачыненнях з сучаснасцю, складваючы разрозненыя пазлы часу ў адну цэласную выяву беларускага жыцця…

Міжволі ўзнікае толькі адно шкадаванне, што праз лёгкасць і феерычнасць стылю нейк міжволі прападае глыбіня душэўнага ўспрыняцця і суперажывання і спакваля з'яўляецца насцярожанасць у абсалютным даверы аўтару… Асабліва ў звязку з па-за раманнымі афіцыйна-дакументальнымі дадаткамі, у тым ліку і з пасляслоўем Ледзенева. Складаецца ўражанне, што У. Някляеў гэтым хацеў як бы «застрахавацца» сваю аўтарскую біяграфічную непагрэшнасць… Ад каго і навошта? Бо, як бы там ні было, раман выдатны. І гэта галоўнае.

Паэма «Самалёт» Алеся Чобата — гэта гістарычна-філасофскі водгук самотнага скідзельскага лірыка на авіякатастрофу пад Смаленскам, у якой разам са шматлікай світай загінуў прэзідэнт Польшчы Качыньскі. Твор (бадай, як паэма ў класічным разуменні, да канца не акрэслены) прыцягвае ўвагу геапалітычнай абвостранасцю ва ўзаемасувязях Расіі-Беларусі-Польшчы і балевым парогам самога аўтара, дзе тонкія матэрыі суседнічаюць і ўступаюць у дачыненні (дыялог у часе) з матэрыямі прагматычнымі — адсюль, на мой погляд, крохкасць асноўнай тэзы і некаторых празаічных высноў паэта (дарэчы, радок з паэмы стаў назовам гэтага артыкула). Хоць нельга не пагадзіцца з паэтам, што пакуль толькі вялікія трагедыі змушаюць чалавека на запозненыя прызнанні і пакідаюць некаторыя спадзяванні на будучае агульнае ўзаемаразуменне:

«Бо жыць далей яму трэба —
не так, як «людзі жылі»! —
бо кожнага сваё Неба
чакае ў канцы зямлі.
Бо мала «хацець як лепей»,
каб выйшла — як ты хацеў,
і позна прасіць на Небе,
чаго на зямлі не смеў».

Аповед Вінцэся Мудрова «Мех авечай воўны», як заўсёды ў пастаяннага аўтара «Дзеяслова», поўны гумару ды іроніі да савецкага часу, які ў беларусаў да гэтай пары па сутнасці застаецца нязменным, як, дарэчы, і яго нацыянальная ментальнасць. Яму роўна быў і ёсць«бацькам» і колішні першы сакратар абкама кампартыі, і сённяшні кіраўнік краіны.

«— Не, бляха, я цаліну на ДТ-54 разворваў, а ён дзевак у райкаме камсамолуціскаў; я паехаў у самы адсталы раён сельскую гаспадарку ўздымаць, а ён у выканкаме дваццаць гадоў порткі праціраў. І цяпер гэты к-казёл будзе мне партыйныя вымовы выпісваць?! На амаралцы сёлета ўжо двое прагарэлі… Чуў, як ён ім на пленуме мараль чытаў?! А сам… — Халімон мімаходзь азірнуўся, сцішыўшы голас, — каханку сабе надыбаў.»

Каб быць «у курсе» — трэба чытаць высновы аповеда Мудрова: былі астравы авечыя — сталі аграгарадкі чалавечыя… Час беларусаў прыпыніўся ў вечнасці…

Вершы Віктара Жыбуля неардынарныя, як кажуць па-расейску: «из ряда вон», зрэшты, тым і вылучныя. Аўтар ужо вядомы, ён чалавек адораны і ўніверсальны. Праўда, у дадзеным выпадку вершаў занадта шмат.

«Муза наадварот…
І натхняе яна ад адваротнага,
Натхняе падступна і жорстка,
Прымушаючы звярнуць увагу
На тое, што натхненне,
Аказваецца, бывае двух відаў:
Затхненне і растхненне
(ну, па аналогіі з зачараванасцю
І расчараванасцю).»

Пажадаем спадару Віктару адухоўленага натхнення дзеля чытацкай зачараванасці.

Нізка вершаў Ірыны Багдановіч — лірыка вандроўнай назіральніцы. Творчая паездка на шведскую выспу Вісбю вылілася ў «абразкі» натуралісткі. Дзякаваць Богу, ёсць тут вершы высокага палёту, але, на жаль, сустракаецца і «справаздачная» прыземленасць.

Працытую ўпадабаныя радкі:

«У Visby чароўным жыву,
а нібыта я ў Вільна,
Дарэчы, падобныя месцы
па водарах даўных:
Не вулкі, дамы тут, а россып
каменных пярлінаў —
Утульна-святлістых, у ружы
пры ганках прыбраных.
У людзе тутэйшым — прыгожая
стрыманасць продкаў,
Сурова-чароўная Балтыкі
вольнай пячатка.
О, як жа мне дыхаць тут,
думаць узнёсла-салодка!
О, як жа прыўкрасная неба й
зямлі тут апратка!»

Чамусьці з прамінулага года многія пачалі «бэсціць» Паўла Касцюкевіча. А я вось з задавальненнем прачытаў яго апавяданне «Кава на дарожку» і зразумеў, што ў творчай біяграфіі Паўла здарыўся «часовы аблом» не таму, што ён кепскі пісьменнік (якраз наадварот), а таму, што яму пашчасціла атрымаць матэрыяльна важкую для Беларусі літаратурную прэмію Ежы Гедройца, застаючыся пры гэтым мужам самой Марыйкі Мартысевіч… У тутэйшых так бывае…

Вершам Ірыны Хадарэнкі (з папраўкай на жаночую логіку) не зашкодзіла б доля самаіроніі В. Жыбуля. Пры ўсім тым сустракаюцца запамінальныя страфы:

Паміж пункцірамі дажджу,
Сярод шматкроп'я жвавых
промняў
Свой вобраз шыфрам запішу,
Каб ты мяне калісьці ўспомніў.

Выдрукаваныя тры апавяданні Ігара Сідарука. Пад Новы Год, для шаснаццацігадовых і старэй, можа такі «літаратурны экстрым» і нястрашны… Аўтар з лірычнага пакутніка зноў вярнуўся да былых сваіх тэвээлаўскіх страшылак. Але, прызнаемся, што ёсць прыхільнікі і такой маніякальна-дэпрэсіўнай прозы. На фоне нашай жыццёвай аднастайнасці і гэтая проза была ўспрынята мной без асаблівых алергічных паследкаў…

Вершам майго земляка Ігара Канановіча не заўсёды хапае ўраўнаважанасці і гарманічнасці эмоцый і думак. Але там, дзе такі парытэт усё ж быў знойдзены, — праступаюць абрысы нязмушанай паэтычнай выявы:

Хай вабяць зноў магутных зорак
галасы —
Не даспадобы мне сістэм
трывалых межы.
Я — астэроід. Я — Сусвету
блудны сын.
Я ў вечным пошуку. Жыву,
а не залежу…

Казкі Марыны Яўсейчык вельмі арыгінальныя, але прыземленасць і народная мудрасць былі б ім не лішнія. Надта ўжо яны «адвязаныя» ад лагічных парасткаў жыцця. Аднак цікава будзе назіраць за далейшым творчым ростам адоранай дваццацігадовай літаратаркі.

У 57 нумары «Дзеяслова» ўжо друкавалася трагедыя Эўрыпіда «Медэя» ў перакладзе Л. Баршчэўскага. У гэтым нумары публікуецца твор гэтага ж антычнага аўтара «Бакханкі» ў перакладзе беларускага музыколага Юльяна Дрэйзіна. І тады пісаў і цяпер паўтару, што да любой славутай спадчыны трэба адносіцца з беражлівай павагай. Але лепш было б, каб абедзьве трагедыі былі выдадзены асобнай кніжкай, бо літаратурны перыёдык павінен найперш аддаваць свае старонкі для твораў сучасных літаратараў (часопісаў у нас не густа, ды і выходзяць яны не часта). І абсалютна правільна піша ў прадмове да гэтай публікацыі Л. Баршчэўскі: «Хочацца спадзявацца, што апублікаваная нарэшце праца Юльяна Дрэйзіна, аднаго з першых класікаў беларускага літаратурнага перакладу XX стагоддзя, выкліча зацікаўленасць тых, каму неабыякавае беларускае слова, а можа, і апынецца на працоўным стале рэжысёраў сучасных беларускіх тэатраў». Я думаю, з апошняй фразы гэтай цытацыі і трэба было пачынаць.

Запісы Валерыя Гапеева пра армейскую службу ў савецкім войску (другая палова 1980-х) нічым асаблівым не вызначаюцца ад таго, што калісьці я перажыў сам і чуў ад іншых. Але ў Гапеева ўспаміны спецыфічныя сваім адметным стылем, гэта значыць, літаратурна апрацаваныя. А занатоўка пра Назгуль і ўвогуле выцягвае на паўнавартасны мастацкі аповед.

Публікуецца праца арыгінальных лірычна-філасофскіх мініяцюр вядомага пісьменніка Валерыя Казакова «Абібокі». Да прыкладу, такое, прыдатнае сучасным беларусам: «Шануйце ноч, бо ўначы жыццё праходзіць міма нас».

Эсэ «Пазыка ў спадарыні вечнасці» Рыгора Сітніцы — гэта штрыхі да творчага партрэта вядомага сучаснага мастака Уладзіміра Савіча. Гэтым разам мастак малюе вобраз свайго таварыша і калегі словам — і атрымліваецца вельмі ўдала, пазнавальна і загадкава…

Шырока заяўлена ў нумары крытыка, што важна для літаратурнага працэсу. Прычым тут вычэрчваюцца своеасаблівыя крыжаванкі. Сяргей Кавалёў разважае пра раман А. Клінава «Шалом», а Марыя Палякова — пра п'есу «Інтымны дзённік» С. Кавалёва. Леанід Галубовіч піша пра кнігу вершаў польскага паэта Яна Твардоўскага «Разам з табою», а Ірына Шаўлякова — пра зборнік вершаў Л. Галубовіча «З гэтага свету»… У гэтым жа раздзеле Сяргей Вераціла дзеліцца сваімі ўражаннямі ад першай паэтычнай кніжкі С. Сыса «Стрэмка», а жонка С. Сыса, паэтка Галіна Дубянецкая — пра кніжку ўжо вышэй намі згаданай І. Багдановіч «Душа лістападу»… Займальна, скажу я вам, і, месцамі крэатыўна (спецыяльна звяртаю ўвагу на гэта спадара Яна Максімюка)…

Рубрыка «Дзеяпіс» скірue ваш досвед у бок новых літаратурных выданняў.

Прыемнага вам дзеяслоўнага чытання ў новым — 2013 — годзе!

ЛІТЭКАЛОГІЯ

ЭЛЕКТРОННЫЯ КНІГІ: ЭКАЛАГІЧНАСЦЬ ПАД ПЫТАННЕМ?!

Экалагічная рада кнігавыдавецкай прамысловасці ЗША (BIEC) паставіла перад сабой мэту на 20% да 2020 года і на 80% — да 2050-га года зменшыць «вугляродны след» і, як вынік, уплыў на глабальнае пацяпленне друкаванай прамысловасці краіны. Раней кампаніі «Kindle & Nook», лідары вытворчасці букрыдэраў, толькі пачыналі асвойваць рынак, і ўзровень іх продажаў складаў толькі 5% агульнага аб'ёма кніжнай прадукцыі.

Цяпер жа шматлікія кампаніі прынцыпова адмаўляюцца ад выкарыстання папяровых носьбітаў, раздрукоўваючы толькі найбольш неабходныя дакументы, а астатні дакументазварот вядуць у электронным выглядзе. Паступова і электронная літаратура пачала выцясняць папяровую, аднак ці будуць дасягнуты тыя планы, на якія разлічваюць эксперты BIEC?

Калі ў развітых краінах электронная «чыталка» ці планшэт ёсць у кожнага чацвёртага карыстальніка, дык у астатнім свеце з-за нізкай даступнасці інтэрнэта і лічбавых тэхналогій аб'ём продажаў букрыдэраў пакуль параўнальна нізкі. Акрамя таго, колькасць матэрыялаў і энергіі, якія выдаткоўваюцца на вытворчасць, транспартаванне, захоўванне і продаж гаджэтаў, таксама вельмі значная.

Паводле слоў Алена Тэлліса, карэспандэнта «National Geographic», які выказаўся ў падтрымку электронных кніг, досыць прачытаць на букрыдэры 14 кніг, каб перакрыць шкоду, якую наносіць яго вытворчасць навакольнаму асяроддзю, а далейшае яго выкарыстанне выводзіць чытача ў чысты «плюс». Аднак Тэлліс не згадаў, што папяровыя выданні па-ранейшаму выходзяць нароўні з электроннымі, і апошнія толькі дадаюць да ўжо наяўнага вугляроднага следу свой уласны. Журналісты «New York Times» аперуюць іншымі лічбамі: след ад вытворчасці і выкарыстання букрыдэра прыкладна роўны 40-50 прачытаным кнігам. Тэрмін жа эксплуатацыі сучаснай электроннай «чыталкі» не перавышае двух гадоў, пасля чаго карыстальнікі пераходзяць на навейшыя і больш функцыянальныя мадэлі, таму для дасягнення эка-нейтральнасці на рынак ЗША павінны быць выпушчаны 10 мільёнаў рыдараў, якія заменяць 250 мільёнаў папяровых выданняў…

З планшэтамі, якія многія таксама выкарыстоўваюць дзеля чытання электронных кніг, сітуацыя яшчэ больш складаная: на чытанне адной кнігі на iPad неабходна выдаткаваць энергіі ў 50 разоў больш, чым для электрычнага асвятлення працоўнага месца чытача на аналагічны тэрмін. Экалагічны эфект за адну гадзіну працы планшэта «Apple» супастаўны з выкідам 2,5 г вуглякіслага газу ў атмасферу. Такім чынам, з улікам хуткасці чытання сярэднестатыстычнага амерыканца, заяўляе ўплывовае выданне, вугляродны след ад выкарыстання iPad на працягу года ў 5 разоў перавышае шкоду ад выкарыстання папяровай літаратуры. Калі ж прыняць да ўвагі і неабходнасць змены прылады на больш функцыянальны аналаг кожныя два гады, атрымаецца, што першапачатковы набыццё планшэта на 200–250% менш экалагічна, чым след ад вытворчасці і продажы аналагічнага аб'ёму традыцыйных папяровых кніг.

Вядома ж, букрыдэры, якія працуюць на тэхналогіі электронных чарнілаў і выдаткоўваюць энергію пераважна на абнаўленне старонак, спажываюць мінімум электрычнасці, у меншай ступені састарваюцца і даўжэй трымаюць зарад акумулятара. Аднак сучасны карыстальнік, задумваючыся пра набыццё гаджэта, шукае хутчэй не «бібліятэку ў кішэні», а шматфункцыянальную прыладу, якая дазволіла б і музыку паслухаць, і ў несапраўдную гульню згуляць, і ў інтэрнэце «пасядзець». Таму ўсё больш пакупнікоў аддаюць перавагу не чорна-белым букрыдэрам, а планшэтам, якія, па сутнасці, з'яўляюцца мініяцюрнымі кампутарамі і наносяць навакольнаму асяроддзю большую шкоду, звязаную, у першую чаргу, з вытворчасцю і наступнай утылізацыяй. А існуюць яшчэ і выдаткі энергіі на падтрымку дата-цэнтраў, зарадку і перыядычную замену акумулятараў, пакаванне і дастаўку гаджэта, немагчымасць падзяліцца ім з сябрамі і роднымі: сёння рыдар — прылада персанальная ў адрозненне ад папяровых кніг, якімі звычайна абменьваюцца са знаёмымі ці шляхам буккросінга.

Старонка падрыхтавана паводле матэрыялаў www.novostiliteratury.ru, Молдова-пресс, Вести, Lenta.ru і New York Times.

ЛІТКАЛЕЙДАСКОП

ПОМНІК ГУГУЦЭ Ў КІШЫНЁВЕ

У малдаўскай сталіцы будзе ўсталяваны помнік Гугуцэ — знакамітаму персанажу казак Спірыдона Вангелі. Таксама імем Гугуцэ будзе названы парк, які ўлады плануюць разбіць у Кішынёве ў першым квартале новага года. Гэта прадугледжвае распрацаваны міністэрствам культуры план Года Спірыдона Вангелі.

Рашэннем парламента Малдовы 2013 год абвешчаны годам Спірыдона Вангелі ў сувязі з 80-м юбілеем пісьменніка і з улікам «адмысловага значэння яго літаратурнай творчасці і значнага ўнёску ў развіццё нацыянальнай і сусветнай літаратуры». Кнігі Спірыдона Вангелі перакладзены на сорак моў свету, выдадзены ў ЗША, Нямеччыне, Японіі, Расіі, Вугоршчыне, Фінляндыі, Кітаі, Балгарыі, Італіі, у краінах Балтыі і СНД і інш. Агульны наклад кніг — больш 8 мільёнаў асобнікаў. Адмысловую папулярнасць малдаўскі пісьменнік заваяваў дзякуючы сваім гісторыям пра Гугуцэ.

Месца будучага парка мінкультуры пакуль не ўдакладніла.

У плане мерапрыемстваў таксама выданне кніг Спірыдона Вангелі, пастаноўка спектакляў па яго творах, адкрыццё лагера для таленавітых дзяцей імя Спірыдона Вангелі, правядзенне міжнароднага тэатральнага фэсту «Пад шапкай Гугуцэ», міжнароднага кніжнага салона і міжнароднай канферэнцыі «Сучасная філалогія: дасягненні і перспектывы ў еўрапейскім кантэксце: Спірыдон Вангелі — універсальны дзіцячы пісьменнік». Акрамя таго, мінкультуры прапануе адчаканіць памятную манету і аддрукаваць маркі, прысвечаныя знакамітаму малдаўскаму дзіцячаму аўтару.

«ШЧАСЦЕ І СТРАТЫ» ЯЎГЕНІЯ ЕЎТУШЭНКІ

Яўген Еўтушэнка прэзентаваў у Маскве новы зборнік вершаў «Счастья и утраты», у які ўвайшлі творы апошніх гадоў. Творчы вечар адбыўся ў Вялікай аўдыторыі Політэхнічнага музея.

Зала сустракала паэта стоячы і гучнымі апладысментамі. Галоўнай падзеяй стала чытанне паэмы «Дора Франко», якая ўпершыню прагучала на расійскай мове. Раней паэт чытаў яе па-ангельску і па-італьянску. «Любоўна-прыгодніцкая паэма», як характарызуе яе аўтар у прадмове кнігі, — даўняя гісторыя кахання аўтара.

«У мяне заўсёды была вельмі спавядальная паэзія. Я ўступіў у такі перыяд доўгай споведзі. Вось адна з іх у мяне і склалася пасля некалькіх сур'ёзных аперацый. Я ўспомніў, што пра гэта абавязкова трэба напісаць. Паэма называецца сапраўдным імем яе гераіні, гэта 68-ы год, Калумбія…», — распавёў Яўген Еўтушэнка.

Паэму аўтар чытаў каля гадзіны. Падзякаваўшы гледачам, ён пад песню «Санта Лючыя» прадэкламаваў верш, прысвечаны рыбалцы, на якой яму давялося застрэліць рыбу. Затым, папрасіўшы дапамогі залы, Еўтушэнка працягнуў вершам «Балада пра пятага бітла», прысвечаным легендарнай групе «The Beatles». Яго радкі перамяжоўваліся прыпевам «We all live in a yellow submarine», які паэт паўтараў разам з залай.

У другім аддзяленні творчага вечара на сцэну падняліся сябры паэта: Веніямін Смехаў, акцёры Тэатра на Таганцы, Леанід Рашаль, Сяргей Нікіцін (які выканаў некалькі песень на вершы Еўтушэнкі) і іншыя.

КУПРЫНА ЗАМЕНЯЦЬ ПЯЛЕВІНЫМ

У асобных школах Расіі ў 2013/2014 навучальным годзе ў парадку эксперымента будзе апрабавана новая праграма па літаратуры, распрацаваная Расійскай акадэміяй адукацыі.

Са зместа метадычкі, якую ўжо можна набыць у маскоўскіх кнігарнях, вынікае, што спіс абавязковых да вывучэння аўтараў будзе грунтоўна адрэдагаваны. У прыватнасці, колькасць савецкіх і сучасных пісьменнікаў (накшталт Пялевіна і Уліцкай) узрасце ў чатыры разы, прычым за кошт «скарочаных» з праграмы класікаў: Мікалая Ляскова, Аляксея Талстога, Аляксандра Купрына, Мікалая Рубцова, Віктара Астаф'ева і Аляксандра Вампілава.

Вядома, што «ўсерасійскі маштаб» чарговая «напасць» прыме толькі ў 2020-м годзе.

Аднак да сучасных беларускіх школьных літпраграм, з якіх цягам мінулых гадоў актыўна «скарачалі» незалежных пісьменнікаў ды іх творы (як і наогул гадзіны выкладання прадмета), нашым усходнім «саюзнікам» яшчэ далёка…

ПРЭМІІ

РУСКІ БУКЕР

Вызначаны пераможца літаратурнай прэміі «Рускі Букер» за 2012 год. Ім стаў аўтар кнігі «Крестьянин и тинейджер» Андрэй Дзмітрыеў.

Раман «Крестьянин и тинейджер» выйшаў сёлета ў маскоўскім выдавецтве «Время». Раней, у кастрычніку 2012 года, твор атрымаў прэмію «Ясная Паляна» ў намінацыі «Детство, отрочество, юность». Акрамя таго, у траўні раман патрапіў у шорт-ліст прэміі «Вялікая кніга».

Апроч пераможцы ў шорт-ліст «Рускага Букера» сёлета ўвайшлі 5 твораў: «Дневник смертницы. Хадижа» Марыны Ахмедавай, «Арбайт, или Широкое полотно» Яўгенія Папова, «Лёгкая голова» Вольгі Слаўнікавай, «Женщины Лазаря» Марыны Сцяпновай і «Немцы» Аляксандра Цэрахава.

Журы прэміі ў гэтым годзе склалі: генеральны дырэктар фонда «Пушкінская бібліятэка» Марыя Ведзяняпіна, паэт Уладзімір Салімон, празаік, рэжысёр і сцэнарыст Павел Санаеў, пісьменнік і крытык Раман Сенчын. Старшынём абраны пісьменнік Самуіл Лур'е.

«Рускі Букер» уручаецца з 1992 года. Сёлета лаўрэат атрымае 1,5 млн расійскіх рублёў, а фіналісты — па 150 тысяч.

ПРЭМІІ «НОВОГО МИРА»

Часопіс «Новый мир» падвёў вынікі літаратурнага 2012 года.

Рэдакцыя прысудзіла традыцыйныя прэміі. Лаўрэатамі 2012-га сталі: Дмітрый Данілаў — за раманы «Апісанне горада» і «Гарызантальнае становішча», Канстанцін Кравуцоў — за падборку з цыкла «На доўгіх хвалях», Тацццяна Каханоўская і Міхаіл Назаранка — за цыкл артыкулаў «Украінскі вектар», а таксама Аляксандр Секацкі — за артыкул «Ізраільскія нататкі».

Былі названы і пераможцы прэміі «Anthologia», якую часопіс прысуджае з 2004 года. Лепшымі названыя Уладзімір Гандэльсман, Святлана Кекава, Рыгор Кружкоў і Марыя Сцяпанава.

Кіраўнік праекта «ЛІТАРАТУРНАЯ БЕЛАРУСЬ» Алесь ПАШКЕВІЧ. Рэдактар Барыс САЧАНКА. Тэлефон для даведак: (8-017) 200-80-91.
Адрас электроннай пошты: sbp@tut.by